ROZKŁAD NOWOPROGRAMOWEGO
MATERJAŁU NAUCZANIA

ZE WSZYSTKICH PRZEDMIOTÓW DLA KLAS (ODDZIAŁÓW POŁĄCZONYCH)

III. i IV. SZKOŁY POWSZECHNEJ.

MATERJAŁ ROZPROWADZONY NA POSZCZEGÓLNE MIESIĄCE ROKU SZKOLNEGO.

WSKAZANIA PROGRAMOWE DLA III. i IV. ODDZIAŁU SZKÓŁ o 4-ch, 3-ch, 2-ch i 1-nym NAUCZYCIELU ZA SŁOWEM WSTĘPNEM.

ZESTAWIŁ i UZUPEŁNIŁ
LETNIOWSKI PAWEŁ
NAUCZYCIEL 7-mio KLASOWEJ SZKOŁY POWSZ. W JAROSŁAWIU

1935.

ODBITO W POLSKIEJ DRUKARNI SPÓŁDZIELCZEJ W JAROSŁAWIU.

Uwaga!

Po myśli nowej instrukcji minist. którą dostaniemy do rąk we wrześniu, proszę popodkreślać Sobie te elementy z całości materjału nauczania, które odnosić się będą do szkół o 4-ch, 3-ch, 2-ch 1-dnym nauczycielu.

Zamieszczone tu „Wskazania Programowe" są wzięte z instrukcji z r. 1934 i dotyczą tylko oddziału III. Oddział IV. miał w r. szk. 1934/35 materjał staroprogramowy — dziś nieaktualny.

P. T. Koleżanki i Koledzy.

Niniejszy rozkład obejmuje nowoprogramowy materjał na klasę (oddział) III. i IV. Kombinuję, że zadowoli on tak P. T. Koleżeństwo, ze szkół trzeciego stopnia (dla których jest ten pełny program przeznaczony) jak i po zastosowaniu wskazań programowych, tych, którzy pracują w szkołach I. i II. stopnia organizacyjnego (szkoły o 4-ch, 3-ch, 2-ch i 1-dnym nauczycielu). Celowe to jest i z tego względu, że ma się każdorazowo przed oczyma cały (pełny) program i te jego elementy, które zalecane są do realizacji na terenie danej szkoły. Na każdą z możliwości tych szkół nie jestem dziś w stanie podjąć się opracowania podobnych rozkładów z tego względu, że szkoły te (I. i II. stopnia organ.) dostaną osobny nowy program. Jest on w toku pracy w Ministerjalnym Wydziale Programowym. Narazie zalecam tym P. T. Koleżeństwu, którzy pracują w szkołach o 4-ch, 3-ch, 2-ch i 1-nym nauczycielu, by idąc za wskazówkami „Wskazań Programowych" z r. szk. 1934/5 i tych, które dostaniemy na rok 1935/36 podkreślili sobie w niniejszym rozkładzie te działy programu, które realizować mają w swojej szkole, a które wydzielone zostały z programu szkół III. stopnia.

Taka kombinacja moich rozkładów zadowolić powinna w całej pełni i P. T. Koleżeństwo ze szkół III. stopnia, które bardzo często ucząc w klasie III. ma przedmioty w IV., ucząc w klasie IV-ej, ma przedmioty w III. Mieć tedy cały materjał w broszurkach po dwie klasy (oddziały) razem jest jednak praktyczniej i ekonomiczniej.

Z rozkładów tych został usunięty zbyteczny dziś miesiąc sierpień. Cykle zaś materjału są tak rozłożone, by w połowie czerwca uporać się z jego przerabianiem. Zasadniczo w maju powinniśmy kończyć przerabiany materjał nauczania, pozostawiając sobie czerwiec na jego wykończenie, zebranie w całość i utrwalenie. Dać dziatwie w miesiącu czerwcu pogląd na przerobioną i wykorzystaną wychowawczo całość materjału jest rzeczą wysoce wskazaną, podyktowaną względami dydaktyczno-pedagogicznemi i konieczną. Gdy do tego uwzględni się choć jedną większą, — a tak z wszechmiar pożądaną i zalecaną wycieczkę szkolną — będziemy mieli aż nadto pracy na czerwiec.

Korelacyjne zalety moich rozkładów oraz wszechstronna możność kombinacyjna codziennych jednostek metodycznych są P. T. Koleżeństwu znane. Zbyteczne je tu powtarzać.

W końcu zaznaczam dla orjentacji, że materjał biegnie klasami (oddziałami) równolegle, np. wrzesień, klasa (oddział) III. i IV., październik klasa (oddział) III. i IV. i t. d.

Z koleżeńskiem pozdrowieniem

Letniowski Paweł.

Wskazania programowe.

dla szkół o 4-ch, 3-ch, 2-ch i 1-dnym nauczycielu z r. szk. 1934/5.

A. Oddział III szkół o 5 i więcej nauczycielach.

W zakresie poszczególnych przedmiotów obowiązuje program dla klasy III, ogłoszony w osobnem wydawnictwie p. t. Program nauki w publicznych szkołach powszechnych trzeciego stopnia z polskim językiem nauczania (Tymczasowy), przytem z programu śpiewu dla kompletu z oddziałów III i IV należy w roku 1934/35 realizować dział A części przemiennej.

B. Oddział III szkół o 4 i 3 nauczycielach.

W zakresie poszczególnych przedmiotów obowiązuje program dla klasy III, ogłoszony w osobnem wydawnictwie, p. t. Program nauki w publicznych szkołach powszechnych trzeciego stopnia z polskim językiem nauczania (Tymczasowy) — ze zmianami i uzupełnieniami niżej wyszczególnionemi.

Język polski.

Wszędzie tam, gdzie wymiar czasu, przeznaczonego na osobne lekcje rysunku, zajęć praktycznych lub śpiewu, jest bardzo ograniczony, należy w miarę potrzeby wydatniej uwzględnić na lekcjach języka polskiego ćwiczenia i czynności pomocnicze z tych zakresów.

Geografja z nauką o przyrodzie.

Ze względu na zmiejszenie liczby godzin z 4 do 3 w porównaniu ze szkołami o większej liczbie nauczycieli, można zmniejszyć ilość opracowywanych gatunków zwierząt i roślin, z zakresu wiadomości geograficznych ilość poznawanych instytucyj i rodzajów pracy ludzkiej, tak jednak, by wszystkie tematy zasadnicze zarówno w zakresie geografji jak nauki o przyrodzie zostały opracowane.

Arytmetyka.

Wszędzie tam, gdzie wymiar czasu, przeznaczonego na osobne lekcje rysunku lub zajęć praktycznych, jest bardzo ograniczony, należy w miarę potrzeby wydatniej uwzględnić na lekcjach arytmetyki czynności z tych zakresów.

Rysunek.

Tam, gdzie na lekcje osobne tego przedmiotu przeznacza się tylko 1 godzinę, obowiązuje zasadniczo program wymieniony powyżej w dziale III. A, ale lekcje te poświęca się głównie na rysunek z pamięci a także z pokazu, a poza tem należy wydatniej stosować rysunek, zwłaszcza z wyobraźni, na lekcjach innych przedmiotów.

Zajęcia praktyczne.

Zamiast 4 godzin tygodniowo, jak w szkołach o 6 i więcej nauczycielach, przypada na zajęcia praktyczne 2 godziny lub 1 godzina. Przy 2 godzinach obowiązuje program, wymieniony powyżej w dziale III. A, przytem ilość sporządzonych przedmiotów musi być mniejsza, a zajęcia z zakresu kultury życia codziennego winny być bardziej uwzględniane na lekcjach innych przedmiotów. Tam, gdzie na zajęcia praktyczne przeznacza się tylko 1 godzinę tygodniowo, należy opierać się zasadniczo na tym samym programie w dziale zajęć rękodzielniczych, przytem liczba sporządzonych przedmiotów ulega znacznemu zmniejszemu w porównaniu z pracą w szkołach o 6 i więcej nauczycielach. Przewidziane w programie zajęcia z zakresu kultury życia codziennego winny być rozłożone odpowiednio do rozporządzalnej liczby godzin na lekcjach różnych przedmiotów; pielęgnowanie roślin ozdobnych oraz karmienie ptaków zimą winno się odbywać na lekcjach geografji z nauką o przyrodzie lub też w czasie poza lekcjami.

Śpiew.

Tam, gdzie oddziały III i IV uczą się w jednym komplecie i mają 2 godziny tygodniowo, obowiązuje bez zmian program, przewidziany dla takiego samego kompletu w szkołach o 5 nauczycielach. Tam, gdzie na naukę w komplecie przeznacza się tylko jedną godzinę tygodniowo, należy opierać się na tym samym programie, z tą różnicą, że śpiew dwugłosowy wprowadza się tylko w sprzyjających warunkach, a liczba wymaganych pieśni wynosi conajmniej 8. Przy nauce osobnej oddziału III w wymiarze $^1/_2$ godziny tygodniowo należy opierać się na programie osobnej nauki oddziału III dla szkół o 5 i więcej nauczycielach, przytem minimalna liczba pieśni przyswojonych spada do 5.

Ćwiczenia cielesne.

Przy 2 godzinach tygodniowo nauki w komplecie z oddziałów III i IV obowiązuje program, wymieniony powyżej w dziale III A. Przy 1 godzinie tygodniowo nauki w tym samym komplecie obowiązuje ten sam program, z tem, że nacisk największy należy położyć na usprawnienie w zabawach i grach. Tam, gdzie na naukę osobną oddziału III przeznacza się tylko $^1/_2$ godziny tygodniowo, należy stosować na tych godzinach część „A. Zabawy i gry ruchowe“ programu, wymienionego powyżej w dziale III A. Na ćwiczenia gimnastyczne przeznacza się tylko codzienne okresy 10 minutowe.

C. Oddział III szkół o 2 nauczycielach i o 1 nauczycielu.

Religja rzymsko-katolicka.

Ulega zmianie organizacja pracy w szkole o 2 nauczycielach, w której nie będzie się uczył oddział III z oddziałami I i II, lecz, o ile nie istnieje oddział V:

bądź będą się uczyły w jednym komplecie oddziały III i IV, bądź każdy z tych oddziałów będzie się uczył osobno.

Każdy z tych oddziałów w szkołach o 2 nauczycielach i o 1 nauczycielu wykonywa swój własny program.

Język polski.

W szkole o 2 nauczycielach 5 godzin tygodniowo, w szkole o 1 nauczycielu 3 godziny nauki głośnej i 4 cichej.

Materjał nauczania.

Mówienie.

Rozmowy nauczyciela z dziećmi.

Oglądanie obrazków, omawianie ich treści, nadawanie tytułów pojedyńczym obrazkom i ich cyklom, układanie na ich tle opowiadań.

Swobodne i samorzutne wypowiadanie się dzieci.

Zbiorowe i jednostkowe układanie krótkich opowiadań i łatwych opisów.

Swobodne wypowiadanie się dzieci w związku z treścią czytanek z podręcznika, książeczek (i ew. piosenek), czytanych w szkole i w domu.

Próby porządkowania omawianego materjału.

Pisanie.

Przepisywanie tekstów oraz pisanie z pamięci i ze słuchu wyrazów i krótkich łatwych zdań, zawierających przedewszystkiem podany poniżej materjał ortograficzny.

Samodzielne układanie i zapisywanie zdań na różne tematy, próby samodzielnych krótkich opowiadań i łatwych opisów.

Zaprawianie się przy wszystkich ćwiczeniach piśmiennych do czystego i wyraźnego pisania.

Materjał ortograficzny: użycie *ó* wymieniającego się z *o* oraz *ó* nie wymieniającego się z *o*, końcówki — *ów* i przyrostki — *ówka* i *ówna*, *rz* wymieniające się z *r*, spółgłoski dźwięczne i bezdźwięczne na końcu i w środku wyrazu (typy: *ryb, chłop — babka)*, przenoszenie wyrazów, użycie kropki, pytajnika i wykrzyknika, najprostsze przypadki użycia przecinka.

Czytanie.

Czytanie głośne i ciche krótkich, poprawnych pod względem formy, do psychiki dziecka dostosowanych opowiadań, opisów, obrazków historycznych i geograficznych, podań, legend, baśni, bajek, zagadek i t. p., ponadto odpowiednio dobranych wierszy z podręcznika.

Stopniowe opanowywanie techniki poprawnego wyraźnego i płynnego czytania z uwzględnieniem przestankowania.

Omawianie treści czytanek z podręcznika, książeczek (ew. pisemek), czytanych w szkole i w domu, np. zestawienie treści z ilustracją, wyodrębnianie postaci i zdarzeń, ustalanie kolejności zdarzeń, nawiązywanie treści czytanek do przeżyć dzieci, stopniowe przyzwyczajanie do samodzielnego ujmowania treści czytanych tekstów.

W związku z mówieniem, pisaniem i czytaniem:

dalsze stopniowe i okolicznościowe wzbogacanie czynnego słownika dzieci: *nazywanie przedmiotów, zjawisk i ich cech*, czynności oraz rozmaitych stosunków przestrzennych i czasowych, związanych ze spostrzeżeniami i doświadczeniami dziecka; objaśnianie niezrozumiałych wyrazów i zwrotów; dalsze przyzwyczajanie dzieci do posługiwania się językiem warstw wykształconych;

praktyczne rozróżnianie zdań pytających, rozkazujących, oznajmujących i wykrzyknikowych; podział zdania pojedyńczego na podmiot i orzeczenie; praktyczne wyróżnianie rzeczownika z uwzględnieniem liczby, przymiotnika z uwzględnieniem rodzaju i liczby, liczebnika (bez podziału na grupy), czasownika z uwzględnieniem czasów i liczby;

uczenie się na pamięć i wygłaszanie krótkich wierszy o treści, związanej ze wskazanemi poniżej tematami;

ilustrowanie nadających się do tego czytanek, opowiadań, wierszy, np. rysunkami, wycinankami, ulepiankami, śpiewem oraz mimiką i ruchami dzieci; czytanie rolami;

czytanie i opowiadanie nauczyciela.

Tematy ćwiczeń w mówieniu, pisaniu i czytaniu.

Przejawy życia w domu, szkole i miejscowości, pamiątki z dawnych czasów w naszej okolicy, mieszkania, ubrania itp. dziś i dawniej.

Podania i legendy miejscowe i okoliczne; podania polskie: Krak, Wanda, Lech, Popiel, Piast; opowiadania, sceny i obrazy z przeszłości Polski, związane z wybitnemi postaciami, jak Sobieski, Kościuszko, Dąbrowski i t. p. (bez porządku chronologicznego).

Uroczystości szkolne i miejscowe.

Obrazki z życia okolicy: krajobrazy, życie zwierząt.

Najbliższe miasto: targi jarmarki, władze i urzędy; zajęcia i prace mieszkańców wsi i miast; bezpieczeństwo naszej okolicy, policja, wojsko; życie i zajęcia żołnierza.

Opowiadania na tle życia innych okolic: podróże do wielkich miast Polski; nasze góry, polskie morze.

Baśnie, bajki i kolendy.

Uwagi.

Program powyższy stanowi *jeden* z kursów rocznych, należących do cyklu dwuletniego, *przeznaczony do wykonania w roku szkolnym 1934/5.*

W ciągu roku należy pamiętać o stopniowaniu trudności w zakresie mówienia: opowiadania, jako łatwiejsze, musi poprzedzać ćwiczenia w łatwym opisie, próby porządkowania omawianego materjału mogą wystąpić w drugiej połowie roku, przyczem dzieci z drugiego rocznika powinny być w tych wypadkach aktywniejsze.

Podobnie o stopniowaniu trudności należy pamiętać przy wprowadzaniu ćwiczeń piśmiennych. Uczeń powinien oswoić się z danym rodzajem ćwiczenia, np. opisem, w mówieniu, a dopiero potem może przejść do opisu piśmiennego.

W szkole o 1 nauczycielu, gdzie oddział III stanowi z oddziałem IV jeden komplet, zachodzi konieczność przeznaczenia części materjału na pracę cichą.

Na prace ciche w tej klasie można przeznaczyć następujące ćwiczenia:

1) czytanie ciche, jako przygotowanie do lekcji głośnej (np. zestawianie treści z ilustracją) lub jako ćwiczenie w opanowaniu techniki czytania;

2) wszystkie rodzaje ćwiczeń w pisaniu (z wyjątkiem pisania ze słuchu), przyczem dzieci z rocznika drugiego mogą niekiedy wykonywać trudniejsze zadania, w szczególności pisać krótkie listy;

3) ćwiczenia w rozpoznawaniu znanych rodzajów zdań, rzeczownika, przymiotnika, liczebnika i czasownika, podziale zdania na podmiot i orzeczenie;

4) ilustrowanie czytanek, opowiadań lub wierszy rysunkami, wycinankami, ulepiankami i t. p.

Od czasu do czasu mogą się odbywać wspólne lekcje głośne, mianowicie wówczas, gdy temat mówienia będzie interesował dzieci obu oddziałów, np. po wycieczkach, które odbywać się będą wspólnie, może nastąpić częściowe omówienie zebranego materjału; należy tu również swobodne i samorzutne wypowiadanie się dzieci na tematy z bieżącego życia itp.

Uwagi metodyczne, dotyczące uwzględnionych rodzajów ćwiczeń, podano przy programie oddziału III, a częściowo IV szkół o 5 i więcej nauczycielach.

Uczniowie korzystają z takiego samego podręcznika dla klasy III, jak w szkołach o większej liczbie nauczycieli.

W szkole o 1 nauczycielu należy w miarę potrzeby wydatniej uwzględnić na lekcjach języka polskiego ćwiczenia i czynności pomocnicze z zakresu rysunku, zajęć praktycznych i śpiewu.

Geografja i nauka o przyrodzie.

W szkole o 2 nauczycielach 2 godziny tygodniowo, w szkole o 1 nauczycielu: 2 godziny nauki głośnej i 1 cichej.

Materjał nauczania.

1. Zaznajomienie z jedną rośliną zielną — ozdobną rosnącą wpobliżu szkoły. Odróżnianie części rośliny. Znaczenie poszczególnych części rośliny w związku z praktycznemi wskazówkami, dotyczacemi pielęgnowania. Znaczenie roślin ozdobnych.

Rozróżnianie kilku innych roślin, rosnących wpobliżu szkoły, ćwiczenia w odróżnianiu części rośliny. Stwierdzenie powstawania owocu z kwiatu.

Rozpoznawanie części jadalnych warzyw, uprawianych w okolicy.

Gromadzenie zapasów przez rośliny dwuletnie. Znaczenie odżywcze warzyw. Wskazówki higjeniczne, związane ze spożywaniem warzyw.

Dokładniejsze opracowanie jednego gatunku zboża na przykładzie rośliny dojrzałej. Rozróżnianie zbóż krajowych po ziarnie i kłosach. Znaczenie zbóż w gospodarce ludzkiej.

2. Chata. Ustalenie położenia danej chaty w stosunku do stron świata. Z jakiego materjału są pobudowane chaty we wsi, zabezpieczenie od pożaru; znaczenie drzew w otoczeniu zabudowań, jako środka utrudniającego szerzenie się pożarów.

Czystość i porządek w chacie. Znaczenie okien, jako źródła światła i powietrza, otwieranie okien.

Przeznaczenie i rozmieszczenie budynków w zagrodzie. Utrzymanie czystości w zagrodzie. Studnia, utrzymanie studni w czystości.

3. Najbliższe miasto, różnice w zabudowaniu wsi i miasta, różnice w zajęciach ludności. Porównanie dróg wiejskich i ulic miejskich.

Podróż do wielkich miast polskich. Kilka obrazków, np. na ulicach Warszawy, na Wawelu, pod Ostrą Bramą, na Kopcu Unji Lubelskiej, przechadzka po Poznaniu.

4. Krajobraz naszej okolicy, nierówności terenu, wzgórze. Rozróżnianie podnóża, zboczy łagodnych i stromych, wierzchołka.

Nasze góry: nad Morskiem Okiem, dzień z juhasami na halach, powódź w górach.

Nasz staw lub jezioro, brzegi, wyspy, półwyspy, zatoki. Nad morzem: połów ryb, latarnia morska, przechadzka po porcie w Gdyni.

Przegląd na uproszczonej mapie szkolnej najważniejszych rzek, miast i linji granicznej Polski (bez podziału na województwa).

5. Ssaki domowe, dokładniejsze opracowanie: konia, krowy, psa. Sposób ich życia i związane z tem szczegóły budowy zewnętrznej. Wymagania ich pod względem pożywienia i pomieszczenia. Małe tych ssaków i opieka rodzicielska. Pożytek, jaki te zwierzęta przynoszą człowiekowi.

Kura, kaczka, gęś, z ptaków dzikich np. kuropatwa, jastrząb. Sposób życia tych ptaków i związane z tem szczegóły budowy zewnętrznej. Wysiadywanie jaj przez ptaki domowe i opieka rodzicielska. Znaczenie chowu ptaków domowych ze względu na ich pożytek.

6. Kwitnienie drzew owocowych. Najważniejsze części kwiatów. Zapylanie przez pszczoły.

Pszczoły. Praca pszczoły poza ulem i w ulu, oraz ważniejsze szczegóły budowy zewnętrznej, związane z wykonywanemi przez pszczoły pracami.

Bielinek kapustnik. Sposób życia dorosłego owada zapylanie kwiatów i związane z tem ważniejsze szczegóły budowy zewnętrznej; gąsienica bielinka, jej niszczycielska działalność.

Uwagi.

Program podany musi być wyczerpany w r. szk. 1934/35 stanowi bowiem jedną część cyklu dwuletniego; kurs następnego roku będzie obejmował inny materjał.

W szkole o jednym nauczycielu podczas godzin nauki cichej dzieci mogą zająć się sporządzaniem z papieru, tektury, gliny i t. p. prostych modeli przedmiotów, o których jest mowa podczas godzin nauki głośnej; jak np. modele wzgórza, chaty, zagrody, wsi, narzędzia pracy rybaka, pasterza, rolnika, rzemieślników i t. p.

Prace powyższe odnoszą się zwłaszcza do punktów programu 2 i 4.

Podczas opracowywania punktów 3 i 4 godziny cichej nauki mogą być przeznaczone na oglądanie obrazków (np. pocztówek, książek), związanych z tokiem nauki. Uzupełnieniem takiego oglądania może być krótki zwięzły opis obrazka.

Podczas godzin nauki cichej wskazane jest również sporządzanie rysunków, przedstawiających pogodę ubiegłego dnia, dla kalendarza obrazkowego.

Z zakresu tematów przyrodniczych można uwzględnić oglądanie niektórych okazów oraz obmyślanie odpowiedzi na zadane przez nauczyciela pytania.

Arytmetyka z geografją.

W szkole o 2 nauczycielach: 3 godziny tygodniowo, w szkole o 1 nauczycielu 2 godziny nauki głośnej i 2 cichej.

Materjał nauczania.

1. Nawiązanie do materjału z oddziału II.

Powtórzenie i utrwalenie dodawania i odejmowania w zakresie do 100.

Powtórzenie i utrwalenie mnożenia i dzielenia w zakresie tabeli mnożenia, wprowadzenie i opracowanie dzielenia z resztą.

Łączenie działań w jednym zapisie, użycie nawiasów.

2. Numeracja i działanie w rachunku pamięciowym w zakresie do 1000.

Opracowanie numeracji słownej i piśmiennej w zakresie do 1000.

Dodawanie i odejmowanie pamięciowe w zakresie do 1000.

Mnożenie pamięciowe pełnych dziesiątek przez liczby z zakresu pierwszej dziesiątki (dziesiątkowa tabela mnożenia np. 6·80, 80·6) oraz odpowiednie przypadki dzielenia (np. 480 : 80, 480 : 6).

Mnożenie pamięciowe dowolnej liczby dwucyfrowej przez liczbę z zakresu pierwszej dziesiątki oraz odpowiednie przypadki dzielenia (na łatwych przykładach).

Pozostałe przypadki mnożenia pamięciowego w zakresie do 1000 (tylko na łatwych przykładach jak 20.30, 40.15, 3.200, 4.240 i t. p.) oraz odpowiednie przypadki dzielenia (również tylko na łatwych przykładach).

Zliczanie pieniędzy i płacenie. Obliczanie należności za towar, ceny towaru i ilości towaru.

Mierzenie pojemności przy użyciu litra. Ważenie i odważanie w kilogramach i dekagramach.

Praktyczne obliczenia kalendarzowe i zegarowe.

3. Elementarne pojęcia geometryczne.

Linja prosta (wprowadzenie przy pomocy zgiętej kartki papieru), wyszukiwanie linij prostych w otoczeniu. Mierzenie i odmierzanie długości w metrach i centymetrach; próby w ocenie długości „na oko“. Odcinki, kreślenie, mierzenie i odmierzanie odcinków.

Kąt prosty (wprowadzenie przy pomocy dwukrotnie zgiętej kartki papieru): wyszukiwanie kątów prostych w otoczeniu. Proste prostopadłe, proste równoległe. Prostokąt i jego specjalny przypadek — kwadrat; kreślenie tych figur na papierze kratkowanym. Obliczanie obwodów.

Wielokrotne pomniejszenie i powiększenie długości.

4. Wprowadzenie działań piśmiennych na liczbach w zakresie do 1000.

Piśmienny sposób dodawania.

Piśmienny sposób odejmowania.

Piśmienny sposób mnożenia w przypadku, kiedy mnożnik jest jednocyfrowy.

Piśmienny sposób dzielenia w przypadku, kiedy dzielnik jest jednocyfrowy.

Uwagi.

W kursie na rok szkolny 1934/35, podanym powyżej opracowuje się szczegółowo rachunek pamięciowy; na rachunek piśmienny przeznacza się tylko krótki czas w końcu roku. Na następny rok szkolny będzie wskazany dla oddziału III nieco odmienny materjał nauczania.

W oddziale III dzieci winny w zupełności opanować tabelę mnożenia w zastosowaniu do mnożenia i dzielenia (z uwzględnieniem dzielenia z resztą).

Dodawanie i odejmowanie pamięciowe w zakresie do 1000 nie powinno być skupione w czasie; podobnie nie należy skupiać pamięciowego mnożenia i dzielenia, zaleca się więc stopniować i przeplatać wymienione działania.

Od uczniów z pierwszego rocznika żąda się naogół mniejszej biegłości niż od uczniów z drugiego; należy się z tem liczyć przy ocenie wyników nauczania.

W doborze zadań należy troszczyć się nietylko o wyrobienie sprawności rachunkowej, ale również o wyrobienie umiejętności stosowania rachunku do zagadnień i życia praktycznego. Tematy zadań należy dobierać z otoczenia dzieci i z dostępnych zrozumieniu dzieci dziedzin praktycznych; uwaga ta dotyczy również ćwiczeń o treści geometrycznej.

W zadaniach należy zwrócić szczególną uwagę na obliczenia pieniężne (w zastosowaniu do kupna i sprzedaży).

W roku szkolnym 1934/32 należy w oddziele III wprowadzić jeden z nowych podręczników arytmetyki, zatwierdzonych do użytku w klasie III.

Materjał geometryczny przerabia się bez podręcznika. Wprowadzenie wiadomości geometrycznych opierać się winno na doświadczeniu i na kreśleniu (na papierze kratkowanym). Cwiczenia geometryczne, podane w dziale 3, zaleca się wplatać w dział 2, poświęcony opracowaniu rachunku pamięciowego.

W szkołach o 1 nauczycielu część materjału nauczania przerabia się w oddziale III na lekcjach cichych.

Należy sobie dobrze uświadomić, że nauka cicha stanowi poważną część pracy szkolnej. W czasie nauki cichej uczniowie nabierają wprawy w wykonywaniu działań i rozwiązywaniu zadań; warunki pracy cichej szczególnie sprzyjają wyrobieniu samodzielności i zaradności.

Z tego stanowiska nawet w tych oddziałach, ktore zawsze uczą się oddzielnie, nie łącząc się z innymi oddziałami, jest pożyteczne dawanie zajęć cichych, przy których uczniowie pracują pod kierunkiem nauczyciela.

Przystępując do lekcji z połączonemi klasami, nauczyciel podaje temat pracy dla tego oddziału, który ma naukę cichą.

Zadanie winno być takiego typu, który już był przerabiany podczas nauki głośnej, a więc nie powinno zawierać szczególnych trudności. Jednak można różnicować tematy, dając dzieciom z drugiego roku zadania nieco obszerniejsze i nacechowane większym naciskiem na zastosowanie praktyczne.

W razie potrzeby nauczyciel żąda przeczytania tekstu zadania i udziela krótkich wskazówek.

Rysunek.

Należy się opierać na programie dla szkół o 5 i więcej nauczycielach, wymienionym powyżej w dziale III A. Realizację tego programu rozkłada się na dwa lata, przytem w zakresie rysunku poobserwacyjnego w r. s. 1934/35 należy zająć się przedewszystkiem rysunkiem z pamięci, rysunek z pokazu zaś będzie bardziej uwzględniony w roku następnym. Rysunek z wyobraźni należy w dalszym ciągu stosować wydatniej na lekcjach innych przedmiotów, zwłaszcza języka polskiego, niż w szkołach, w których na naukę rysunku przeznacza się 2 godziny w tym oddziele. W szkole o 2 nauczycielach należy rozróżniać przy doborze ćwiczeń dzieci mniej zdolne i sprawne oraz dzieci bardziej uzdolnione i usprawnione, nie krępując się przytem zbytnio przynależnością do roczników i dawać drugiej grupie ćwiczenia trudniejsze. W szkole o jednym nauczycielu jest to pożądane, ale nie można na to kłaść nacisku wobec wspólnej nauki 5 roczników i większej potrzeby różnicowania w oddziele IV, co już wymaga dużo uwagi i starania.

Zajęcia praktyczne.

Zamiast 4 godzin tygodniowo, jak w szkołach o 6 i więcej nauczycielach, przypada w szkole o 2 nauczycielach na zajęcia praktyczne 2 godziny lub 1 godzina. Przy 2 godzinach obowiązuje program, wymieniony powyżej w dziale III A, przyczem ilość sporządzonych przedmiotów musi być mniejsza,

a zajęcia z zakresu kultury życia codziennego winny być bardziej uwzględniane na lekcjach innych przedmiotów. Tam, gdzie na zajęcia praktyczne przeznacza się tylko 1 godzinę tygodniowo, należy opierać się zasadniczo na tym samym programie w dziale zajęć rękodzielniczych, przyczem liczba sporządzonych przedmiotów ulega znacznemu zmniejszeniu w porównaniu z pracą w szkołach o 6 i więcej nauczycielach. Zajęcia z zakresu kultury życia codziennego winny być rozłożone odpowiednio do rozporządzalnej liczby godzin na lekcje różnych przedmiotów; pielęgnowanie roślin ozdobnych oraz karmienie ptaków zimą winno się odbywać w związku z nauką o przyrodzie. W szkole o 1 nauczycielu należy postępować podobnie jak w szkole o 2 nauczycielach przy 1 godzinie tygodniowo, przytem mniej więcej połowę lekcyj „cichych" winno się wyzyskać na zajęcia, nadające się do tego, a więc szycie, wyplatanie koszyków ze słomy, sieci lub worków siatkowych ze sznurka i t. p.

Śpiew.

W szkole o 2 nauczycielach obowiązuje zasadniczo program, wymieniony powyżej w dziale III A dla oddziału III, uczącego się osobno, z uwzględnieniem wprowadzenia pisma nutowego w końcu roku szkolnego, oraz z tą różnicą, że minimalna liczba opracowanych pieśni winna wynosić 8, z uwzględnieniem jednak pieśni regjonalnych.

W szkole o 1 nauczycielu przy nauce wspólnej oddziałów III i IV stosować należy program następujący.

Materjał nauczania.

Pieśni, niezbyt trudne w rytmie i melodji, jednogłosowe i łatwiejsze dwugłosowe, nieprzekraczające w głosie pierwszym przeciętnej skali głosu dzieci najmłodszych (od „c" jednokreślnego do „e" dwukreślnego), dostosowane do zainteresowań i związane z życiem dziecka w szkole i poza szkołą — przy pomocy nut. Na repertuar winny się składać pieśni: a) religijne, b) narodowe z uwzględnieniem potrzeb obchodów i uroczystości szkolnych i z włączeniem Hymnu Państwowego: *„Jeszcze Polska nie zginęła"*, c) ludowe lub żołnierskie.

Przy opracowywaniu i wykonywaniu pieśni należy dbać o odpowiednie rozmieszczanie głębokich oddechów i półoddechów, należyte układanie ust do śpiewania samogłosek i wyrazistą wymowę spółgłosek, wydobywanie bez wysiłku dźwięków wyższych, stosowanie w miarę potrzeby urozmaiconego cieniowania: mf, p, forte=mocno, pianissimo=bardzo cicho oraz crescendo=wzmacniając i decrescendo=zciszając, nadto konieczne zmiany szybkości: rallentando=zwalniając, accellerando = przyspieszając.

W związku bezpośrednim lub pośrednim z opracowywaniem pieśni, jako środki pomocnicze do ich poprawnego wykonywania, stosowane okolicznościowo, w miarę potrzeby.

Ćwiczenia rytmiczne: rozpoznawanie w pieśni dwu, i trojmiaru, liczenie dźwięków, przypadających na jedną miarę taktową lub miar taktowych, przypadających na jeden dźwięk, taktowanie przy śpiewie w dwu i trójmiarze; ćwiczenia melodyjne: śpiewanie gamy majorowej w skali rozszerzonej w granicach głosu dziecka oraz trójdźwięku majorowego wznoszącego się i opadającego na pierwszym stopniu, odtwarzanie poszczególnych tomów trójdźwięku łącznie z ósmym, wprowadzenie pisma nutowego na pięciolinji w zakresie gamy C major z uwzględnieniem sposobu wyrażania wartości rytmicznych (ćwierćnuta, ósemka, półnuta i odpowiednie pauzy) oraz w łączności z posługiwaniem się nutami niezbędne wyjaśnienia, dotyczące spotykanych znaków muzycznych.

Uwagi.

W ciągu roku oddział III winien przyswoić 6 pieśni jednogłosowych lub pierwszych głosów pieśni dwugłosowych, oddział IV — to samo z uwzględnieniem również drugich głosów.

Lekcje śpiewu należy poświęcić na przyswajanie nowych pieśni, pracę nad ich poprawnem wykonaniem i stosowanie przewidzianych programem ćwiczeń. Śpiewanie pieśni winno wypełnić całość lekcyj, w razie zaś opracowania pewnych ćwiczeń większość lekcyj. Przygotowanie tekstów pieśni i powtarzanie przyswojonego repertuaru należy przenieść na lekcje innych przedmiotów. Zwłaszcza na lekcjach religji i języka polskiego należy opracowywać teksty odpowiednich pieśni, na lekcjach zaś wszystkich przedmiotów oraz poza lekcjami w różnych okolicznościach powtarzać pieśni przyswojone w danym roku, oraz dla utrwalenia pieśni z lat poprzednich, znane wszystkim lub większości dzieci.

Ćwiczenia cielesne.

W szkole o 2 nauczycielach przeznaczono po 1 godzinie lekcji dla każdego z 2 zespołów, złożonych: a) z chłopców, uczęszczających do oddziałów III i IV, b) z dziewcząt, uczęszczających do tych oddziałów. Ponadto obowiązują 10 minutowe ćwiczenia codzienne.

W każdym z tych zespołów należy stosować ćwiczenia, czerpane przedewszystkiem z materjału ćwiczebnego dla oddziałów III i IV, wymienionego powyżej w dziale III A, oraz dla dzieci starszych częściowo z materjału ćwiczebnego dla

oddziałów V, VI, VII, wymienionego poniżej w dziale V A ze ścisłem dostosowaniem do możliwości i warunków miejscowych.

Podczas *lekcyj* ćwiczeń cielesnych należy uprawiać przedewszystkiem zabawy, gry i ćwiczenia polowe, wybierane zależnie od warunków i możliwości ze wszystkich grup, wymienionych w częściach A wskazanych materjałów ćwiczebnych. 10 minut należy codziennie wypełnić tylko ćwiczeniami gimnastycznemi.

Pracę należy tak organizować, aby na początku roku szkolnego stosować ćwiczenia prostsze i słabsze, bardziej dostosowane do przybywającej młodszej dziatwy. W ciągu zaś roku szkolnego należy je stopniowo wzmacniać. Gry i zabawy mogą się odbywać od czasu do czasu w grupach, złożonych z jednostek dobranych pod względem siły i stopnia rozwoju cielesnego. Mogą być one wówczas częściowo prowadzone bezpośrednio przez nauczyciela, częściowo zaś przez lepiej wyrobionych chłopców względnie dziewczęta pod ogólnym kierunkiem nauczyciela.

W szkole o 1 nauczycielu należy na lekcjach uprawiać zabawy i gry, czerpane przedewszystkiem z materjału ćwiczebnego dla oddziałów III i IV, wymienionego powyżej w dziale III A, oraz dla dzieci starszych częściowo z materjału ćwiczębnego dla oddziałów V, VI, VII, wymienionego poniżej w dziale V A, ze ścisłem dostosowaniem do możliwości i warunków miejscowych; na ćwiczenia gimnastyczne przeznacza się ponadto 10 minut codziennie. Przewidzieć należy niekiedy w tych ramach czasowych osobne gry i ćwiczenia dla chłopców i dziewcząt lub też dla dzieci starszych i młodszych. Udział w lekcji obu płci i wielu roczników będzie zatem zmuszał do tworzenia od czasu do czasu grup, ćwiczących się jednocześnie. Starsza młodzież może wówczas pod kontrolą i dozorem nauczyciela występować w roli kierowników zabaw i gier, których nie prowadzi w danej chwili bezpośrednio nauczyciel.

Miesiąc	Klasa Oddział	Religja 2 godz. tyg.	Język polski 7 godz. tyg.	Przyroda z geografją 4 godz. tyg.	Arytmetyka 4 godz. tyg.
Wrzesień	III.	Materjał nauczania. Nawiązanie do materjału z kl. II. Praktyki religijne: 1) Udział w nabożeństwach kościelnych i państwowych. Modlitwa o błogosławieństwo dla Państwa Polskiego i o jego potęgę. Śpiewanie pieśni religijnych. Życie Chrystusa Pana. (Wierzę w Boga w obrazkach). Prócz tego: lektura zajmujących dzieci a zaleconych przez Władze szk. książeczek o treści religijnej. Przystąpienie do Sakramentów św.: Pokuty i Ołtarza. Materjał: Barwne opowiadania biblijne o stworzeniu świata i ludzi, o grzechu pierworodnym i jego skutkach; o dążeniu ukaranej ludzkości do Boga. 1. Zapowiedź przyjścia Chrystusa Pana. O pierwszej obietnicy Mesjasza.	Materjał nauczania: Mówienie: Pogadanki i rozmowy nauczyciela z dziećmi na temat powrotu do szkoły, początku roku. szk., spędzenia wakacyj i pracy w nowym r. szk. Prócz tego oglądanie obrazków, omawianie ich treści, oraz nadawanie tytułów pojedynczym obrazkom. Swobodne i samorzutne wypowiadanie się dzieci. Pisanie. Pisanie z pamięci i ze słuchu łatwych i krótkich wyrazów i zdań. Samodzielne układanie i zapisywanie zdań na różne tematy. Użycie kropki i pytajnika. Czytanie głośne i ciche krótkich, poprawnych pod względem formy oraz dostosowanych do psychiki dziecka podań, opowiadań i dobranych wierszy. To samo łącznie z treścią czytanek z podręcznika i książeczek (ew. pisemek), czytanych w szkole i w domu. Próby samodzielnych opowiadań. Materjał ortograficzny. Użycie „ó", wymieniającego się z „o". Końcówka ów i przyrostki ówka i ówna. Przykłady w których „ó" nie wymienia się na o (np. góry, córka). Ćwiczenia w czystem, wyraźnem i kształtnem pisaniu. Użycie znaków pisarskich. Czytanie baśni, bajek, zagadek oraz dobranych wierszy z omawaniem treści, wyodrębraniem postaci i zdarzeń. Uczenie się na pamięć i wygłaszanie wierszy. Stopniowe opanowanie techniki poprawnego, wyraźnego i płynnego czytania, W związku z omówieniem, czytaniem i pisaniem stopniowe i okolicznościowe wzbogacanie czynnego słownika dzieci nazywanie przedmiotów, zjawisk i ich cech. Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu: Przejawy życia w domu, szkole i własnej miejscowości (wieś, małe miasteczko, dzielnica dużego miasta): pamiątki z dawnych czasów w danej miejscowości, mieszkania i ubrania dziś i dawniej. Okolicznościowe wycieczki.	Materjał nauczania. Wycieczki odnośnie do przerabiać się mającego materjału. Obserwacje stanowiska słońca w różnych porach dnia i roku: stałe obserwacje i notowania klasowe pogody w postaci obrazkowego kalendarza z comiesięcznem zostawieniem wyników (dni słonecznych, deszczowych i zmiennych). Prowadzenie hodowli roślin ozdobnych w doniczkach i skrzynkach. Materjał dla wsi. Szkoła. Położenie szkoły na wsi, nazwy przysiółków i osad, z których dzieci przychodzą do szkoły. Oznaczenie położenia szkoły na podstawie obserwacyj wschodu i zachodu słońca. Klasa i podwórze; ustalenie położenia w stosunku do stron świata; mierzenie krokami i taśmą centymetrową. Rośliny w najbliższem otoczeniu szkoły. Rozpoznawanie roślin ozdobnych w najbliższem otoczeniu: np. petunji, nasturcji, malwy. Rozróżnianie ich części; korzeń, łodyga, liść, kwiat. Przekwitanie, owocowanie. Materjał dla miasta; Szkoła jej adres. Adres ucznia. Strony świata, ustalenie położenia podwórza, szkoły i klasy. Mierzenie krokami i taśmą centymetrową Dzielnica, w której mieści się szkoła. Godne uwagi budynki i instytucje w jej pobliżu. Porównywanie odległości różnych punktów od budynku szkolnego. Rośliny w najbliższem otoczeniu szkoły, jak w materjale dla wsi.	Materjał nauczania, 1. Nawiązanie do materjału nauczania z poprzedn. roku szk. 2. Powtórzenie i ugruntowanie mnożenia w zakresie tabeli mnożenia. 3. Powtórzenie i ugruntowanie dzielenia Wprowadzenie i opracowanie dzielenia z resztą. 4. Łączenie działań w jednym zapisie; użycie nawiasów. Dodawanie i odejmowanie pamięciowe w zakresie 1 000-a. Opracowanie numeracji słownej i piśmiennej do 1.000-a Zliczanie pieniędzy i płacenie. Łatwiejsze obliczenia kalendarzowe i zegarowe. Zagadnienia praktyczne.
		2 godz. tyg.	7, 6, 5, 4 i 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	5, 4 lub 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	4, 3 lub 2 godz. tyg. zależ. od il. naucz. i zastosowan. warjanta.
	IV.	Materjał nauczania. Nawiązanie do materjału z poprzedniego roku. **Program szczegółowy:** a) To wszystko, czego uczyły się dzieci w kl. (oddz.) II, a znane jest z objawienia Bożego — w to winniśmy wierzyć — co znaczy wierzyć — wierzyć po katolicku — w co wierzyć — dlaczego i jak wierzyć? Owocem wiary poznanie Pana Boga. Akt wiary. b) Po zapoznaniu Boga budzi się w dziecięciu cześć należna Panu Bogu i nadzieja. Wyrazem ich modlitwa. Co to jest modlitwa, iloraka może być ze względu na cel i siły, które biorą w niej udział. **Program ogólny:** Na podstawie etycznych opowiadań z historji biblijnej starego i nowego Zakonu oraz katechizmu, który w tym roku wysuwa się na plan pierwszy pouczyć dzieci o tem, cośmy dla Pana Boga winni uczynić. Prócz tego: wiadomości z nauki o obrzędach kościelnych łączymy przygodnie z pokrewnemi tematami z historji kościoła i życia świętych. Czerpiemy przykłady w celu uzmysłowienia pewnych etycznych prawd lub stanów duszy.	Materjał nauczania. Nawiązanie do materjału z minionego r. szk. z pomocą mówienia, pisania i czytania. **Mówienie.** Pogadanki i rozmowy nauczyciela z dziećmi, oglądanie obrazków, omawianie ich treści, nadawanie im tytułów oraz układanie na ich tle opowiadań. — Swobodne i samorzutne wypowiadanie się dzieci. Omawianie treści czytanek. Zbiorowe układanie opowiadań. **Pisanie.** Przepisywanie oraz pisanie ze słuchu tekstów. Pisanie krótkich samodzielnych opowiadań i opisów. Materjał ortograficzny; użycie ó nie wymieniającego się z o. **Czytanie** głośne i ciche krótkich, poprawnych pod względem formy i do psychiki dziecka przystosowanych opowiadań, bajek, baśni, opisów i dobranych wierszyków. Utrwalanie umiejętnego, poprawnego, wyraźnego i płynnego czytania z uwzględnieniem przestankowania. Okolicznościowe wzbogacanie czynnego słownictwa dzieci. Nazywanie przedmiotów, zjawisk i cech czynności. Uczenie się na pamięć wierszy. Paktyczne nazywanie i rozróżnianie zdań wykrzyknikowych. Wyróżnianie ich rozwiniętego podmiotu i orzeczenia. Tematy do ćwiczeń w mówieniu, pisaniu i czytaniu: przejawy życia w domu, w szkole, miejscowości i okolicy (ludzie i rzeczy: prace, zajęcia, zabawy, zwyczaje i obyczaje).	Wycieczki do warzywników, sadów i na pola. Gromadzenie okazów roślin. **Materjał:** Przegląd najpospolitszych warzyw: rozróżnianie części jadalnych. Opracowanie pomidora, jako przykładu rośliny rocznej, oraz innego warzywa rocznego, np. fasoli, bobu lub ogórka. **Rośliny dwuletnie:** kapusta — budowa główki jako podstawy do zrozumienia budowy pąka: cebula. Korzenie marchwi, pietruszki, buraka w porównaniu z korzeniami poprzednio poznanych roślin. Zapasy roślin dwuletnich. Ich zużytkowanie przez roślinę i człowieka. **Dla wsi** przegląd tych roślin w 2-gim roku ich życia. Zbiór warzyw, przechowywanie ich w ciągu zimy. Wskazówki higjeniczne, związane ze spożyciem surowych warzyw. Znaczenie odżywcze warzyw. Handel warzywami w danej miejscowości. Rozpoznawanie drzew owocowych po liściach i owocach. Tegoroczny urodzaj owoców. Co na ten urodzaj wpłynęło (pogoda, szkodniki). Owoce robaczywe. Prace w sadzie, związane z zabezpieczeniem drzew przed szkodnikami.	Materjał nauczania. 1. nawiązanie do mat. z ubiegłego roku. Na przykładach praktycznych, branych z życia dzieci, powtórzyć piśmiennie dodawanie, odejmowanie, mnożenie i dzielenie w zakresie tysiąca. 2. Mierzenie i odmierzanie długości. Ocena długości „na oko". Wyrażenia dwumianowane z metrami i centymetrami. Mierzenie pojemności przy użyciu litra. Ważenie i odważanie w kilogramach i dekagramach; odpowiednie wyrażenia dwumianowane. 3. Rozszerzenie numeracji słownej i piśmiennej do 10 000; pisanie liczebników słowami. 4. Skala i plan. Wielokrotne pomniejszanie, powiększanie długości. Rysunek figury w pomniejszeniu (w skali 1 : 2 i 1 : 3). Kreślenie figur w danej skali (na papierze kratkowanym). Ćwiczenia praktyczne.

Rysunki 2 godz. tyg.	**Zajęcia praktyczne** 4 godz. tyg.	**Śpiew** 2 godz. tyg. (pożądany podział na pół godziny).	**Ćwiczenia cielesne** 2 godz. tyg. Ponadto 10 min. ćw. codz.
Materjał nauczania. a) Ćwiczenia pomocnicze: wycinanie i układanie form z papieru. b) Rysunek z wyobraźni, obejmujący ilustrowanie odpowiednich scen z życia dzieci i pracy ludzi dorosłych, opowiadań i legend. c) Rysunek z pamięci, rysowanie na podstawie obserwacji a także z pokazu przedmiotów użytkowych i tworów przyrody o łatwych kształtach z uwydatnieniem w rysunku zasadniczego kształtu całości i głównych części.	Materjał nauczania. Progr. A. Zajęcia z zakresu kultury życia codziennego. Utrwalanie nawyków w zakresie higjeny osobistej, zdobytych w klasach I. i II. Nadto porządne krajanie chleba. Z programu B. — Wstępne zajęcia rękodzielnicze. Wykonywanie z różnych materjałów zabawek i przedmiotów związanych z pracą i życiem w szkole. Np. z płótna, papieru, kartonu, gałązek wierzbiny, bzu dzikiego, słomy. Przyszywanie guzików oraz obrębianie chusteczek do nosa (szyją wszyscy, dziewczęta i chłopcy). Orjentacyjne przykłady innych robót: zeszyty, notesiki, kalendarzyki ścienne i t. p. Z programu C — podlewanie kwiatów w doniczkach, skrzynkach i w ogrodzie szkolnym.	Materjał nauczania. 1. Powtórzenie pieśni z poprzedniego roku szkolnego, śpiewanych z wyraźną wymową, poprawną rytmiką i czystą intonacją. Dbać przedewszystkiem o dostateczny, głęboki i spokojny wdech we właściwych miejscach pieśni, oraz przestrzegać należytego otwierania ust przy śpiewaniu samogłosek. Wyuczenie 2-ch pieśni jednogłosowych, łatwych w rytmie, nie przekraczających przeciętnej skali głosu dziatwy tej klasy (od „c" jednokreślnego do „e" dwukreślnego) dostosowanych do zainteresowań a związanych z życiem szkoły i pozaszkolnem (pieśni religijnych, narodowych, ludowych, marszowych z włączeniem Hymnu Państwowego „Jeszcze Polska nie zginęła", pierwszej zwrotki). 2. W związku z opracowywaniem pieśni jako środki pomocnicze do ich poprawnego wykonywania, stosować okolicznościowo i w miarę potrzeby rozpoznawanie w pieśniach dwumiaru, liczenie dźwięków, przypadających na jedną miarę taktową, lub miar taktowych na jeden dźwięk, Taktowanie w dwumiarze. Z odcieni dynamicznych stosować: mf. 3. Utrwalanie poznanych pieśni łącznie z Hymnem Państwowym.	Materjał ćwiczebny. Z działu A. zabawy i gry ruchowe. Zabawy ze śpiewem, taneczne o charakterze rekreacyjnym i ożywiającym np. Kot i mysz, Baran, Chinka, Szewczyk; Karuzela i t. p. Zabawy orjentacyjno- porządkowe, np. Labirynt, Powódź, Uważny wartownik. Zabawy bieżne, np, Bieg strażacki, Kozak, Dzień i noc. Z działu B. Cwiczenia porządkowe, zbiórki w dwurzędzie i dwuszeregu, tworzenie kolumny czwórkowej. Cwiczenia kształtujące. Cwiczenia kończyn górnych, wymachy i krążenia, przeważnie w formie zabawowej. Cwiczenia koordynacyjne. Wytrzymywanie łatwych postaw równoważnych w miejscu, łatwe ruchy kończyn i tułowia w postawach równoważnych. Gdzie warunki na to pozwolą — zabawy w wodzie (na głębości do pasa), np. wskakiwanie do wody, biegi i skoki zajęcze w wodzie.
2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	4, 3, 2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.
Materjał nauczania. 1. Rysunek z pamięci i z pokazu. Na podstawie obserwacji (samodzielnej i kierowanej) rysowanie z pamięci i z pokazu przedmiotów użytkowych i tworów przyrody o zdecydowanych kształtach, z uwydatnieniem w rysunku zasadniczego kształtu i całości i części, prawidłowego ich rozmieszczenia oraz różnic wielkości części; zakładanie rysunków farbami, odpowiadającemi przedewszystkiem trzem zasadniczym barwom, występującym na przedmiotach. Orjentacyjne przykłady tematów: narzędzia ogrodnicze oraz pewne sprzęty domowe lub szkolne (np. łopata, grabie podlewaczka itp). 2. Rysunek z wyobraźni, obejmujący ilustrowanie odpowiednich scen z życia ludzi. Orjentacyjne przykłady tematów, np.: „ludzie idą lub jadą na targ" itp. 3. Ćwiczenia pomocnicze; wycinanie sylwet z papieru, podpisywanie rysunków itp.	Materjał nauczania. Dział A. Zajęcia z zakresu kultury życia codziennego. **Czystość**: wietrzenie sali, dokładne czyszczenie z pyłu podłogi i sprzętów, czyszczenie szyb (o ile klasa znajduje się na niskim parterze). **Porządek**: planowe układanie przedmiotów w szafie i na półkach. Dział B. Wstępne zajęcia rękodzielnicze 1. Wykonywanie z drzewa łatwych przedmiotów, oraz zabawek związanych z pracą i życiem w szkole. Orjentacyjne przykłady tematów: Dział B. Przedmioty użytkowe i pomoce do nauki z drzewa np. deseczka do krajania chleba, etykietki do roślin lub kluczy, liczmany. Ze słomy, rogożyny i sitowia; wycieraczki, koszyczki na owoce, chleb i obierzyny. **Narzędzia i przybory**: miarki centymetrowe, węgielnice, nożyki, nożyczki i kolce; ponadto lekkie piłki (rozpłatnice, osadnice, krzywki), pilniki strużki amerykańskie, świderki, wkrętaki, wkrętki, gwoździki i klej. **Materjał zasadniczy**: cienkie deseczki grubości 5 — 10 mm. (deszczyna lub klejonka), drewienka lub listewki o ustalonych wymiarach przekroju. Oprócz tego można stosować dodatkowo inne materjały: druciki, blaszki, gumę, szkło (płaskie rurki, flaszki), skórę, płótno, tasiemki, papier, tekturę, w szkołach wiejskich przedewszystkiem słomę, rogożynę, sitowie, włosie. W razie braku materjału do robót z drzewa, roboty ze słomy, rogożyny, sitowia i włosia mogą nietylko je uzupełniać, ale zastępować częściowo, a w wyjątkowych wypadkach (na wsi) całkowicie. 2. łatwe cerowanie i łatanie pończoch i odzieży. Dział C. Opieka nad roślinhmi wazonkowemi i kwietnikami w szkole.	Materjał nauczania. Nawiązanie do materjału z minionego r. szk. przez powtórzenie śpiewanych pieśni. Nauczenie jednej nowej pieśni dwugłosowej (może być i jednogłosowa) łatwiejszej, w obszerniejszej skali (od h małego do f dwukreślnego), dostosowanej do zainteresowań wieku dziatwy i związanej z życiem dziecka w szkole i poza szkołą. Może to być pieśń: religijna, narodowa (z włączeniem pieśni „Pierwsza Brygada"), ludowa, o charakterze regjonalnym, marszowa oraz inna, nadająca się do korelacji z innemi przedmiotami nauczania. Wybór pieśni zależy od nauczyciela. Przy śpiewie stosować urozmaicone cieniowanie: mf. p, f oraz pp.= bardzo cicho. Dbać o odpowiednie rozmieszczanie głębszych oddechów i półoddechów; należyte układanie ust do śpiewania samogłosek, wyrazistą wymowę spółgłosek oraz wydobywanie bez wysiłku dźwięków wyższych.	Materjał ćwiczebny. Dział A. Zabawy i gry ruchowe. Zabawy, zabawy ze śpiewem, zabawy taneczne o charakterze rekreacyjnym i ożywiającym, np. Baran, Chinka, Szewczyk, Karuzela itp. Zabawy bieżne, np. Bieg strażacki. Dzień i noc, Kozak itp. Zabawy orjentacyjno-porządkowe, np. Labirynt, Powódź itp. Dział B. Ćwiczenia porządkowe. Zbiórki w dwurzędzie i dwuszeregu, tworzenie kolumny czwórkowej. Ćwiczenia kształtujące. Ćwiczenia kończyn górnych: wymachy i krążenia, przeważnie w formie zabawowej. Ćwiczenia koordynacyjne. Wytrzymywanie łatwych postaw równoważnych w miejscu, łatwe ruchy kończyn i tułowia w postawach równoważnych. Gdzie warunki na to pozwolą — zabawy w wodzie (na głębości do pasa), np. wskakiwanie do wody, biegi i skoki zajęcze w wodzie.

Miesiąc	Klasa Oddział	**Religja** 2 godz. tyg.	**Język polski** 7 godz. tyg.	**Przyroda z geografją** 4 godz. tyg.	**Arytmetyka** 4 godz. tyg.
Październik	III.	Materjał nauczania. Z praktyk religijnych i czytanie lektury, jak we wrześniu. Materjał: O powołaniu Abrahama i dziejach Józefa; o Mojżeszu, o Dawidzie i o prorokach, zapowiadających przyjście Zbawiciela świata. Obrzędy religijne: Wszystkich Świętych i Dzień Zaduszny.	Materjał nauczania. Mówienie jak we wrześniu. Pisanie, jak we wrześniu. Materjał ortograficzny: rz wymienne na r, kilka przypadków, w których rz nie wymienia się na r (np.: rzeka, rzepa). Ćwiczenia w czystem wyraźnem i kształtnem pisaniu. Użycie kropki, pytajnika, wykrzyknika. Czytanie głośne i ciche jak we wrześniu. Zwracanie uwagi na stopniowe opanowywanie techniki poprawnego, płynnego i wyraźnego czytania. *W związku z mówieniem, czytaniem i pisaniem dalsze stopniowe* i okolicznościowe wzbogacanie czynnego słownika dzieci, nazywanie przedmiotów, zjawisk i ich cech, czynności oraz rozmaitych stosunków przestrzennych i czasowych, związanych ze spostrzeżeniami i doświadczeniami dzieci. Objaśnianie niezrozumiałych wyrazów i zwrotów. Przyzwyczajanie dzieci do zastępowania zwrotów gwarowych odpowiednikami z języka warstw wykształconych. Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu: Miejscowe i okoliczne podania i legendy. Uroczystości szkolne i miejscowe. Wycieczki okolicznościowe.	Materjał nauczania. Wycieczki, hodowle, obserwacje i notowania, jak we wrześniu. Materjał dla wsi: Kilka drzew z najbliższego otoczenia szkoły, np. lipa biała, akacja, jesion lub inne, zależnie od miejscowości. Ich rozróżnianie po liściach. Jesień na wsi. Zmiany w pogodzie od czasu rozpoczęcia roku szk. — lato, jesień. Jesienna pogoda. Żółknienie i opadanie liści. Owocowanie poznanych drzew. Czas: doba, tydzień, miesiąc. Posługiwanie się kalendarzem. Zwierzęta w zagrodzie: pies i kot. Materjał dla miasta: Rośliny, jak w materjale dla wsi. Prócz tego, rozpoznawanie po liściach kilku drzew parkowych, np. klonu, kasztanowca, lipy. Zwierzęta w mieście: koń, pies, kot. Ich obyczaje, postawa ruchy i sposób odżywiania. Młode tych zwierząt. Opieka rodzicielska.	Materjał nauczania. 1. Powtórzenie, jak we wrześniu. Dalsze opracowanie dzielenia z resztą. 2. Piśmienny sposób dodawania i odejmowania w zakr. 1000-a. Obliczenia kalendarzowe i zegarowe. Zagadnienia praktyczne.
		2 godz. tyg.	7, 6, 5, 4 i 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjantu.	5, 4 lub 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjantu.	4, 3 lub 2 godz. tyg. zależ. od il. naucz. i zastosowan. warjantu.
	IV.	Materjał nauczania. **Program ogólny:** jak we wrześniu. **Program szczegółowy:** A. a) Owocem wiary poznanie Pana Boga. Akt wiary. b) Przymioty modlitwy. „O Modlitwie Pańskiej", „Pozdrowienie Anielskie" i „Anioł Pański". c) Poznawszy Pana Boga, jako Ojca najlepszego, odczuwa dziecię miłość ku Niemu. Co to znaczy miłość — kogo i jak mamy miłować. (Pojęcia podane w tym okresie pod a), b), uzmysławiamy na konkretnych przykładach).	Materjał nauczania. **Mówienie,** jak w miesiącu wrześniu. Prócz tego zbiorowe i indywidualne układanie opowiadań, łatwych opisów oraz streszczeń. **W pisaniu,** jak we wrześniu. Nadto ćwiczenia w czytelnem, kształtnem i czystem pisaniu. Z mat. ortograf.: użycie rz, nie wymieniającego się z r. **W czytaniu** — głośne i ciche czytanie, jak we wrześniu. Prócz tego czytanie opisów i obrazków historycznych, także odpowiednio dobranych wierszy. Omawianie treści czytanek z podręcznika, książeczek (ew. pisemek), czytanych w domu i szkole. Nawiązywanie treści czytanek do przeżyć dzieci. Wyodrębnianie postaci, zdarzeń i obrazów, w związku z mówieniem, pisaniem i czytaniem, jak we wrześniu. Nadto przyzwyczajanie dzieci do zastępowania zwrotów gwarowych odpowiadnikami z języka literackiego. Dalsze nazywanie i wyróżnianie podmiotu i orzeczenia rozwiniętego i zasadniczego, Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu: wypadki i zdarzenia w naszej okolicy, ze szczególnem uwzględnieniem okresu walk z lat 1914 — 1920. Opowiadania na tle dzisiejszego życia różnych okolic Polski, np. nad morzem, w górach i tp.	Dalsze wycieczki do sadów i na pola. **Materjał.** Owoce: śliwki, jabłka. gruszki. Porównanie z poprzednio poznanemi owocami, np. pomidorem, fasolą. Wyróżnianie nasion w owocach, Przechowywanie owoców w ciągu zimy. Wskazówki higjeniczne, związane ze spożywaniem surowych owoców. Znaczenie odżywcze owoców. Jesienne prace na polach. Mechaniczna uprawa roli; narzędzia używane w danej okolicy. Oziminy. Opracowanie jednego gatunku zboża. Rozpoznawanie części dojrzałego żyta lub pszenicy. Ich znaczenie w życiu rośliny. Rozpoznawanie gatunków zbóż krajowych po ziarnie i kłosach. Perz. Rozmnażanie się z kłącza, sposoby tępienia. Rozmnażanie ziemniaków zapomocą bulw. Len i jego zastosowanie.	Materjał nauczania. 1. Dodawanie i odejmowanie w zakresie 10.000; związki między liczbami w dodawaniu i odejmowaniu. Proste tabelki statystyczne. Dodawanie i odejmowanie wyrażeń dwumianowanych z zamiennikiem 100 (np. metry — centymetry) i z zamiennikiem 1000 (np. metry — milimetry). Notowanie wpływów i wydatków (w rubrykach). Książeczka oszczędności: notowanie wkładek i wypłat. 2. Elementarne pojęcia geometryczne. Wyodrębnienie linji prostej; wyszukiwanie linji prostych w otoczeniu. Odcinki, kreślenie, mierzenie i odmierzanie odcinków, Metr, decymetr, centymetr i milimetr. 4. Skala i plan. Rysunek figury w pomniejszeniu (w skali 1 : 4 i 1 : 5). Kreślenie figur w danej skali na papierze kratkowanym. Ćwiczenia praktyczne.

Rysunki 2 godz. tyg.	**Zajęcia praktyczne** 4 godz. tyg.	**Śpiew** 2 godz. tyg. (pożądany podział na pół godziny).	**Ćwiczenia cielesne** 2 godz. tyg. Ponadto 10 min. ćw. codz.
Materjał nauczania. a) Z ćwiczeń pomocniczych, jak wyżej. Prócz tego podpisywanie rysunków wielkiemi literami, znanemi z druku. b) Rysunek z wyobraźni jak wyżej. Prócz tego ilustracje zajmujących opisów i podań. Orjentacyjne przykłady („co robią dzieci w domu, w ogrodzie, w polu“). c) Rysunek z pamięci, jak wyżej. (Zwrócić uwagę na uwydatnienie w rysunku zasadniczego kształtu całości i głównych części, prawidłowego ich rozmieszczenia oraz wyraźnie występujących różnic wielkości poszczególnych części).	Materjał nauczania. Program A. jak we wrześniu. Prócz tego — nakrywanie do stołu, a także czyszczenie obuwia i ubrania z zachowaniem odpowiedniej czystości. Program B. Z wstępnych zajęć rękodzielniczych. jak wyżej. Jako dalszych materjałów użyć: kasztanów, żołędzi, orzechów i sitowia. Przykłady robót: tabliczki na napisy, tarcze zegarowe. Koszyczki i wiatraczki ze słomy, czapki pastusze z sitowia. Obrębianie ręcznika lub serwetki. Szycie worka na książki, śniadanie lub na pantofle. Naprawa zepsutych zabawek. Program C. jak we wrześniu.	Materjał nauczania. 1. Wyuczenie 2-ch pieśni, jak w miesiącu wrześniu. 2. W związku z opracowywaniem pieśni, jako środki pomocnicze stosować okolicznościowo lub w miarę potrzeby rozpoznawanie w pieśniach dwu i trójmiaru. taktowanie w dwu i trójmiarze, liczenie dźwięków i miar taktowych, przypadających na jeden dźwięk, określenie przy pomocy słowa, gestu lub rysunku linji melodyjnej pieśni. Z odcieni dynamicznych stosować: mf., p. i f. 3. Utrwalanie poznanych pieśni łącznie z Hymnem Państwowym (dwie pierwsze zwrotki Hymnu.	Materjał nauczania. Z działu A. Zabawy i gry ruchowe. Zabawy ze śpiewem, jak we wrześniu. Zabawy rzutne, zwłaszcza rzuty piłeczkami, ćwiczące oko i rękę, np. król, wyścig piłek, stójka, strzelec. Z działu B. Ćwiczenia porządkowe, jak we wrześniu. Prócz tego tworzenie kolumny ćwiczebnej z dwurzędu w miejscu. Ćwiczenia kształtujące. Ćwiczenia kończyn górnych: wymachy i krążenia, przeważnie w formie zabawowej, oraz łatwe ćwiczenia w formie ściślej, głównie w postawie siedzącej. Ćwiczenia koordynacyjne., jak we wrześniu. Prócz tego: łatwe ruchy kończyn i tułowia w postawach równoważnych. Marsz krokiem mierniczym.
2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanago warjanta.	4, 3, 2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.
Materjał nauczania. 1. Rysunek z pamięci i z pokazu wedle uwag wrześniowych. Orjentacyjne przykłady tematów np.: pewne sprzęty domowe lub szkolne (np.: ławka domowa, krzesło itp.) Zwierzęta np.: koza, koń; drzewa z liśćmi i bez liści, np. wierzba, grusza polna. 2. Rysunek z wyobraźni, obejmujący ilustrowanie odpowiednich scen z życia ludzi i pewnych wydarzeń w życiu środowiska. Orjentacyjne przykłady tematów, np. „ludzie idą do kościoła“, „wyścigi na rowerach“ itp. 3. Ćwiczenia pomocnicze, jak w miesiącu wrześniu.	Materjał nauczania. Dział A. zajęcia z zakresu kultury życia codziennego. Ciąg dalszy dbałości o czystość i porządek: wietrzenie sali, usuwanie pyłu, czyszczenie szyb (z uwagą jak we wrześniu), metalowych klamek i okuć: mycie drewnianych sprzętów, malowanych olejno itp. Planowe układanie przedmiotów w szafie i na półkach w izbie szkolnej. Dział B. wstępne zajęcia rękodzielnicze. Narzędzia, przybory i materjał zasadniczy, jak we wrześniu. Orjentacyjne przykłady tematów: przedmioty użytkowe i pomoce do nauki z drzewa; liczmany, przykrywki do garnków i pajace. Ze słomy, rogożyny sitowia; wycieraczki, warkocze do drzwi, maty do nóg, obicia do uli itp. Sporządzanie prostych tablic na napisy i obrazki oraz teczek na zeszyty 2. Łatwe cerowanie i łatanie pończoch i odzieży: ponadto w zastosowaniu do dziewcząt: krojenie i obrębianie pieluszki. Dział C Opieka nad kwiatami i kwietnikami w szkole.	Materjał nauczania. Dalsze powtarzanie śpiewanych już pieśni. Nauczenie dwu nowych pieśni, przeważnie dwugłosowych, a także jednogłosowych, dostosowanych do zainteresowań dziatwy tej klasy, w obszerniejszej skali (od h małego do f dwukreślnego), z działów: religijnego, narodowego, ludowego, z większem uwzględnieniem charakteru regjonalnego, marszowego oraz innego, nadającego się do korelacji z innemi przedmiotami. Wybór pieśni zależy od nauczyciela. Z pieśni „Pierwsza Brygada“ winna dziatwa opanować 3 zwrotki. Przy opracowaniu i wykonywaniu pieśni należy zwracać uwagę na odpowiednie rozmieszczanie głębszych oddechów i półoddechów, należyte układanie ust, wyrazistą wymowę spółgłosek, wydobywanie wyższych dźwięków (bez wysiłku) oraz stosowanie urozmaiconego cieniowania: mf, f, p. pianisimo oraz crescendo = wzmacniając i decrescendo = ściszając, przy koniecznych zmianach szybkości. Nadto śpiewanie gamy majorowej w skali rozszerzonej i głównych trójdźwięków majorowych na stopniu I, IV. i V.	Materjał nauczania. Dział A. Zabawy i gry ruchowe. Zabawy ze śpiewem, jak we wrześniu. Zabawy rzutne, zwłaszcza rzuty piłeczkami, ćwiczące oko i rękę np. Król, Wyścig piłek, Stójka, Strzelec. Dział B. Ćwiczenia porządkowe, jak we wrześniu. Prócz tego tworzenie kolumny ćwiczebnej z dwurzędu w miejscu. Ćwiczenia kształtujące. Ćwiczenia kończyn górnych: wymachy i krążenia, przeważnie w formie zabawowej, oraz łatwe ćwiczenia w formie ściślej, głównie w postawie siedzącej. Ćwiczenia koordynacyjne, jak we wrześniu. Prócz tego: łatwe ruchy kończyn i tułowia w postawach równoważnych. Marsz krokiem mierniczym.

Miesiąc	Klasa Oddział	Religja 2 godz. tyg.	Język polski 7 godz. tyg.	Przyroda z geografją 4 godz. tyg.	Arytmetyka 4 godz. tyg.
Listopad	III.	Materjał nauczania. Z praktyk religijnych, jak w październiku. Materjał: Barwne opowiadania na tle Ewangelji św. o Zwiastowaniu N. M. Panny, Bożem Narodzeniu, ofiarowaniu w świątyni, pokłonie Trzech Króli i ucieczce Jezusa do Egiptu.	Materjał nauczania Mówienie i pisanie jak w październiku. Materjał ortograficzny: Prócz użycia „ó" wymiennego na „o", końcówek — ów i przyrostka - ówka i ówna, wyrazów niewymiennych z ó na o, wymiennego i niewymiennego rz na z — spółgłoski dźwięczne i bezdźwięczne na końcach wyrazów (np. chłop, czop, ryb). Cwiczenia w pisaniu i użycia znaków pisarskich jak w październiku . Czytanie głośne i ciche opowiadań, opisów podań, baśni, bajek, legend i dobranych wierszy z podręcznika i książeczek (ew. pisemek), jak w październiku. Swobodne omawianie treści, oraz indywidualne i zbiorowe układanie opowiadań i łatwych opisów. Objaśnianie niezrozumiałych wyrazów i zwrotów. Zwracanie uwagi na technikę czytania. W zwiazku z mówieniem, czytaniem i pisaniem dalsze wzbogacanie czynnego słownika dzieci, oraz przyzwyczajanie dzieci do zastępowania zwrotów gwarowych odpowiednikami z języka warstw wykształconych. Praktyczne rozróżnianie zdań oznajmujących i pytających. Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu: Prócz przejawów życia w domu i w szkole, podania polskie: Krak, Wanda i Lech. Uroczystości szkolne i miejscowe. Okolicznościowe wycieczki.	Materjał nauczania Wycieczki, hodowle, obserwacje i notowania, jak we wrześniu. Materjał dla wsi: Zimowanie poznanych roślin zabezpieczenie drzew przez korę. Pąki na drzewach. Drzewa i zioła. Przegląd ważniejszych prac jesiennych: orka, kopanie ziemniaków, zbiór pozostałych plonów i zabezpieczenie ich na zimę. Charakterystyczne przysłowia miejscowe, związane z pracami i stanem pogody. Zwierzęta w zagrodzie koń, krowa, owca. Materjał dla miasta: Przekwitanie i powstawania owoców u poznanych roślin. Zwierzęta w mieście: mysz, ew. królik. Obyczaje, postawa, ruchy i ich sposób odżywiania się. Młode tych zwierząt. Ich rodzicielska opieka. Stosunek człowieka do tych ssaków, jako pożądanych lub niepożądanych towarzyszy. Jesień w mieście. Żółknienie i opadanie liści poznanych roślin. Owocowanie drzew kasztany, owoce klonów, lip. Rozsiewanie tych roślin, zimowanie; zabezpieczenie drzew przez korę. Pąki na drzewach, drzewa i zioła.	Materjał nauczania. 1. Mnożenie pamięciowe pełnych dziesiątek przez liczby z zakresu pierwszej dziesiątki (dzieś. tabela mnożenia) oraz odpowiednie przypadki dzielenia. 2. Mnożenie pamięciowe dowolnej liczby dwucyfrowej przez liczbę z zakresu pierwszej dziesiątki oraz odpowiednie przypadki dzielenia (na łatwych przykładach). Obliczenia kalendarzowe i zegarowe. Zagadnienia praktyczne.
		2 godz. tyg.	7, 6, 5. 4 i 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	5, 4 lub 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	4, 3 lub 2 godz. tyg. zależ. od il. naucz. i zastosowanego warjanta.
	IV.	Materjał nauczania. **Program szczegółowy:** c) O dwu przykazaniach miłości. B. Wyrazem miłości jest służyć Bogu, tj. pełnić przykazania. Pan Bóg nadaje przykazania: a) przy stworzeniu człowieka, b) na górze Synaj. c) P. Jezus wykłada myśl w nich zawartą w kazaniu na górze, d) Sumienie przypomina je człowiekowi.	Materjał nauczania. **Mówienie,** dalsze pogadanki i rozmowy nauczyciela z dziećmi. Oglądanie obrazków, omawianie ich treści, nadawanie im i ich cyklom tytułów oraz układanie na ich tle opowiadań. Swobodne i samorzutne wypowiadanie się dzieci. Zbiorowe i indywidualne układanie opowiadań i łatwych opisów oraz streszczeń. Swobodne wypowiadanie się dziatwy na temat treści czytanek z podręcznika (ew. i pisemek), czytanych w szkole i w domu. Porządkowanie wypowiedzeń dzieci. **Pisanie,** Przepisywanie oraz pisanie ze słuchu tekstów na zawarty poniżej materjał ortograficzny. Pisanie samodzielnych opowiadań i prób opisów. Ćwiczenia w czystem, czytelnem i kształtnem pisaniu. Mat. ortogr. Pisanie najczęściej używanych wyrazów z literą h (typ bohater i t. p.) Reszta, jak we wrześniu i październiku. **Czytanie,** głośne i ciche krótkich, poprawnych pod względem formy i do właściwości psychiki dziecka dostosowanych opowiadań, opisów, obrazków historycznych, podań, legend, bajek, baśni i tp. oraz odpowiednio dobranych wierszy z podręcznika. Utrwalanie umiejętności poprawnego, wyraźnego i płynnego czytania z uwzględnieniem przestankowania. Omawianie treści czytanek, książek (ew. pisemek) z wyodrębnianiem postaci, zdarzeń i obrazów. Stopniowe przyzwyczajanie do samodzielnego ujmowania treści czytanych tekstów. Dalsze okolicznościowe wzbogacanie czynnego słownictwa dzieci: nazywanie przedmiotów, zjawisk i cech czynności oraz różnych odcieni stosunków przestrzennych i czasowych, związanych ze spostrzeżeniami i doświadczeniami dziecka. Objaśnianie nieznanych wyrazów i zwrotów. Wyróżnianie liczebnika (bez podziału na grupy) i przypadków rzeczownika. Uczenie napamięć i wygłaszanie wierszy. Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu: opowiadania na tle dzisiejszego życia różnych okolic Polski, np.: nad morzem, w górach na Polesiu i tp. Najważniejsze zdarzenia bieżące z życia Polski. Opowiadania z życia Marszałka na tle walk o niepodległość naszego państwa.	Materjał nauczania. 1. **Geografja.** Obrazy terenu, przyrody, życia i pracy ludzi w Polsce. Nad morzem. Nad brzegiem morza. Połów ryb. Burza na morzu. Latarnia morska. Zwiedzenie okrętu w Gdyni. W górach. Nad Morskiem Okiem. Lawina śnieżna. Dzień z juhasami na halach. Powódź w górach. U źródeł Wisły. Wodospad Białej Wisełki. Łodzią przez Pieniny. Spław drzew na Czeremoszu. Wycieczki. 1. Wprowadzenie planu i mapy. Ślad a plan. Podziałka. Kompas. Rysowanie planów małych przedmiotów, klasy, mieszkania, podwórza lub boiska, ewent. ogrodu szk.	Materjał nauczania. 1. W zakresie dodawania i odejmowania ciąg dalszy materjału z października. Dalsze notowanie wpływów i wydatków (w rubrykach). Książeczka oszczędnościowa; notownie wkładek i wypłat. Mnożenie w zakresie 10.000; związek między liczbami w mnożeniu. 2. Z geometrji, ciąg dalszy ćwiczeń z miesiąca października. 4. Rysunek figury w powiększeniu (w skali 2 : 1, 3 : 1 i 4 : 1). Kreślenie figur w danej skali (na papierze kratkowanym).

Rysunki 2 godz. tyg.	**Zajęcia praktyczne** 4 godz. tyg.	**Śpiew** 2 godz. tyg. (pożądany podział na pół godziny.)	**Ćwiczenia cielesne** 2 godz. tyg. Ponadto 10 min. ćw. codz.
Materjał nauczania. a) Z ćwiczeń pomocniczych jak wyżej. Także rozróżnianie i nazywanie 3-ch barw zasadniczych (czerwonej, niebieskiej, żółtej). b) Rysunek z wyobraźni, jak wyżej. Prócz tego tematy: Praca dzieci w różnych porach roku w polu, w domu, na wsi i mieście. c) Rysunek z pamięci a także z pokazu, jak wyżej. Nakładanie dowolną farbą rysunku przedmiotu. Przykłady: zabawki, latawce, jaskółki. (Zaznajomienie uczniów z użyciem farb i pendzla). Rozróżnianie i nazywanie jednej barwy pochodnej (zielonej).	Materjał nauczania. Z programu A. jak w październiku. Prócz tego — najprostsze czynniki w razie skaleczenia się, w szczególności właściwe owijanie palca lub ręki z zachowaniem odpowiedniej czystości. Porządne wieszanie ubrania. Z programu B. Z wstępnych zajęć rękodzielniczych: Dalsze wykonywanie z różnych materjałów, zabawek i przedmiotów, związanych z pracą i życiem w szkole. Materjały: jak wyżej. Prócz tego: rogożyna, cienka tektura, ewent. rolowana. Tematy robót: loteryjki obrazkowe, mebelki i zabawki z tektury rolowanej itp. Z programu C jak we wrześniu.	Materjał nauczania. 1. Wyuczenie 2-ch pieśni: jak w mies. wrześniu. 2. Jak w miesiącu październiku. Prócz tego rozpoznawanie w pieśniach dwu trój i czteromiaru, taktowanie w czteromiarze, rozpoznawanie i śpiewanie gamy majorowej oraz trójdźwięku majorowego wnoszącego się i opadającego na pierwszym stopniu gamy. 3. Utrwalanie poznanych pieśni łącznie z Hymnem Państwowym (trzy zwrotki Hymnu).	Materjał nauczania. Zabawy ze śpiewem, jak w październiku. Z działu A. Zabawy szkoczne, przygotujące elementy skoków i wzmacniające stawy skokowe, np. Walka kogutów, Król skoczków, Szczur, Wybijanka w kole i t. p. Z działu B. Cwiczenia porządkowe, kształtujące: Cwiczenia kończyn dolnych: łączenie podskoków z przysiadami podpartemi, łączenie łatwych podskoków, wykonywanych miarowo; skręty i skłony głowy w postawach siedzących; ćwiczenia koordynacyjne, jak w październiku. Przechodzenie z przekroczeniem małych przeszkód. Z ćwiczeń stosowanych — łatwe zabawy z mocowaniem się dwójkami. Wolne skoki w formie zabawowej, niezbyt wysokie.
2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	4, 3, 2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.
Materjał nauczania. Rysunek z pamięci i z pokazu, np. niektóre narzędzia rzemieślników (piłka, siekiera, młotek itp. oraz gałązki z liśćmi lub z owocami). Rozróżnianie na tych przedmiotach i w rysunkach prostych równoległych, prostopadłych oraz form prostokąta, kwadratu, trójkąta, koła i owalu, Zastosowanie tych form przy rysunku z pokazu. 2. Rysunek z wyobraźni, obejmujący ilustrowanie odpowiednich scen z życia ludzi, pewnych wydarzeń w życiu środowiska, przygód podróżniczych lub wojennych itp. (orjentacyjne przykłady tematów, np. „ludzie śpieszą do pożaru", „na dworcu autobusowym" itp.) 3. Ćwiczenia pomocnicze. Dalsze wycinanie sylwet z papieru. Podpisywanie rysunków, wykonywanie tytułów ilustracyj itp. literami, budowanemi z odcinków prostej i części kręgu.	Materjał nauczania. Dział A. Zajęcia z zakresu kultury życia codziennego. Prócz ciągu dalszego materjału wrześniowego i październikowego — czyszczenie łyżek i noży, lampki kuchennej i pieca. Czyszczenie odzieży na mokro z wywabianiem plam (bez stosowania płynów łatwozapalnych). Dział B. wstępne zajęcia rękodzielnicze. 1. Wykonywanie łatwych zabawek oraz przedmiotów, związanych z pracą i życiem w szkole (głównie z drzewa). Materjał zasadniczy, narzędzia i przybory, jak we wrześniu. Orjentacyjne przykłady tematów: przedmioty użytkowe i pomoce do nauki — z drzewa: liczmany, zabawki (np. zwierzęta wózki), skrzyneczki na zbiory i deseczki na karmę dla ptaków: ze słomy, rogożyny i sitowia: prócz wycieraczek, mat do nóg i warkoczy do drzwi — kobiałki i kapelusze; z tektury: podklejanie plakatów higjenicznych oraz wycinanie godeł drużyn skautowskich. 2. Łatwe cerowanie i łatanie pończoch i odzieży. Ponadto w zastosowaniu do dziewcząt: krojenie i obrębianie pieluszki, jak w październiku. C. Opieka nad kwiatami w szkole.	Materjał nauczania. Dalsze powtarzanie śpiewanych już pieśni. Nauczenie dwu nowych pieśni, przeważnie dwugłosowych, a także jednogłosowych, jak w miesiącach wrześniu i październiku przy zastosowaniu tamże zawartych wskazówek. W bezpośrednim związku z opracowywaniem pieśni. jako środki pomocnicze do ich poprawnego wykonywania, stosowane okolicznościowo w miarę potrzeby: rozpoznawanie słuchowe rodzajów taktu, z dodaniem sześciomiaru i przedtaktu. Taktowanie w dwu, trój i czteromiarze. Rozróżnianie charakterystycznych rytmów, występujących w polskich pieśniach ludowych o charakterze tanecznym (np. mazura i krakowiaka). Dalsze śpiewanie gamy majorowej w rozszerzonej skali i w granicach głosu dzieci, śpiewanie głównych trójdźwięków majorowych na stopniu I, IV i V, oraz trójdźwięku minorowego na stopniu I. Wprowadzenie pisma nutowego na pięciolinjach w zakresie gamy C-major z uwzględnieniem sposobu wyrażania wartości rytmicznych (półnuty, ćwierćnuty, ósemki i odpowiedniej pauzy).	Materjał nauczania. Zabawy ze śpiewem, jak w październiku. Dział A. Zabawy skoczne, przygotujące elementy skoków i wzmacniające stawy skokowe, np.: Walka kogutów, Król skoczków, Szczur, Wybijanka w kole itp. Dział B. Ćwiczenia porządkowe, kształtujące: ćwiczenia kończyn dolnych; łączenie podskoków z przysiadami podpartemi, łączenie łatwych podskoków, wykonywanych miarowo, skręty i skłony głowy w podstawie siedzącej; ćwiczenia koordynacyjne jak w październiku. Przechodzenie z przekroczeniem małych przeszkód. Z ćwiczeń stosowanych — łatwe zabawy z mocowaniem się dwójkami, Wolne skoki w formie zabawowej, niezbyt wysokie.

Miesiąc	Klasa Oddział	Religja 2 godz. tyg.	Język polski 7 godz. tyg.	Przyroda z geografją 4 godz. tyg.	Arytmetyka 4 godz. tyg.
Grudzień	III.	Materjał nauczania. Z praktyk religijnych, jak w październiku. Materjał: Barwne opowiadania na tle Ewang. św. o Panu Jezusie 12-letnim w świątyni, o Panu Jezusie wzorze modlitwy, posłuszeństwa i pracy, o Jego chrzcie i powołaniu Apostołów. Z obrzędów religijnych: Niepokalane Poczęcie N. M. P., Boże Narodzenie.	Materjał nauczania. *Mówienie i pisanie, jak w październiku.* Materjał ortograficzny: Pisownia grup spółgłoskowych, upodobnionych pod względem dźwięczności (np. babka, Rabka, papka). Najłatwiejsze przypadki przenoszenia wyrazów. Użycie kropki, pytajnika i wykrzyknika. Czytanie głośne i ciche, jak w listopadzie. Praktyczne rozróżnianie zdań oznajmujących, pytających i rozkazujących. Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu. Podania polskie: Popiel, Piast. Uroczystości szkolne i miejscowe. Obrazki z życia stolicy: a) na wsi, np.: pola, lasy okoliczne, droga do miasta, na targu, b) w mieście, np.: przedmieście, sady i ogrody. Okolicznościowe wycieczki.	Materjał nauczania. Wycieczki, hodowle, obserwacje i notowania, *jak we wrześniu.* Materjał dla wsi; Przeznaczenie i rozmieszczenie budynków w zagrodzie. Utrzymanie w nich czystości. Studnia i utrzymanie jej w czystości. Chata i jej położenie w stosunku do stron świata. Materjał budowlany, pokrycie, zabezpieczenie od pożaru. Znaczenie drzew w otoczeniu zabudowań. Zwierzęta w ogrodzie; świnia, królik, mysz, ich obyczaje, postawa, ruchy i sposób odżywiania. Młode tych ssaków i rodzicielska opieka. Zmiany w pogodzie od czasu rozpoczęcia r. szk. (na podstawie wykresu). Lato, jesień. Jesienna pogoda. Materjał dla miasta: Ptaki: gołąb, wróbel. Ich obyczaje, postawa, ruchy i sposób odżywiania się. Owady niechlujnych mieszkań i pasorzyty zewnętrzne człowieka (bez opisu budowy). Sposoby zapobiegania i tępienia.	Materjał nauczania. 1. Rozszerzenie zakresu mnożenia pamięciowego do 1000-a (tylko na łatwych przykładach). 2. Piśmienny sposób mnożenia z ograniczeniem do przypadków mnożenia jednocyfrowego. Zagadnienia praktyczne.
		2 godz. tyg.	7, 6, 5, 4 i 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	5, 4 lub 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	4, 3 lub 2 godz. tyg. zależ. od il. naucz. i zastosow. warjan.
	IV.	Materjał nauczania. Program szczegółowy: B. W dziesięciorgu przykazaniach Pan Bóg bierze w obronę najwyższe dobra: cześć Bożą w I, imię Boże w II, dzień Boży w III, życie rodzinne w IV, życie duszy i ciała w V, czystość duszy i ciała w VI i IX, mienie w VII i X, dobre imię, cześć i sławę w VIII. Program ogólny: jak we wrześniu.	Materjał nauczania. Mówienie, pisanie i czytanie, jak w listopadzie. Prócz tego w pisaniu zwrócić uwagę na użycie przecinka w zdaniu rozwiniętem i na najprostsze przykłady użycia dwukropka. W związku z mówieniem, pisaniem i czytaniem dalsze okolicznościowe wzbogacanie czynnego słownictwa, jak w listopadzie. Dalsze praktyczne wyróżnianie liczebnika (bez podziału na grupy); wyróżnianie przypadków rzeczownika i stopni przymiotnika. Uczenie napamięć i wygłaszanie wierszy o treści, związanej ze wskazanemi tematami. Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu, jak dotychczas. Prócz tego dalsze opowiadania na tle dzisiejszego życia różnych okolic Polski, np. w górach, na Polesiu, na Kujawach i tp. Najważniejsze zdarzenia bieżące z życia Polski. Legendy, bajki i baśnie.	Materjał nauczania. 1. Wśród bagien i lasów. Łodzią po spokojnej rzece poleskiej (bory). Zbiór siana na Polesiu. Żubry w puszczy Białowieskiej. Zima na Wileńszczyźnie (wilki). U bartnika w puszczy Kurpiowskiej. 2. Wprowadzenie planu i mapy. Szkic drogi ze szkoły do domu. Czytanie planu szkoły, planu wsi lub miasta. Rozszerzenie wiadomości o urzędach państwowych i instytucjach społecznych, własnej wsi lub miasta.	Materjał nauczania. 1. Z zakresu dodawania i odejmowania proste tabelki statystyczne, notowanie wpływów i wydatków (w rubrykach), prowadzenie książeczki oszczędnościowej. Adresowanie listów, opłaty pocztowe. Ciąg dalszy mnożenia i dzielenia w zakresie 10.000; związki między liczbami w mnożeniu i dzieleniu. Zadania, dotyczące kupna i sprzedaży: wystawianie rachunku za towar (na rubrykowanym papierze). 2. Z geometrji kreślenie kręgów i wycinanie koła, mierzenie średnicy. 4. Skala i plan, Plan w skali 1 : 10, 1 :100 i 1 :1000. Kreślenie planu klasy, pokoju lub podwórka w skali (na papierze kratkow.) Ćwiczenia praktyczne.

Rysunki 2 godz. tyg.	**Zajęcia praktyczne** 4 godz. tyg.	**Śpiew** 2 godz. tyg. (pożądany podział na pół godziny.)	**Ćwiczenia cielesne** 2 godz. tyg. ponadto 10 min. ćw. codz.
Materjał nauczania. a) Z ćwiczeń pomocniczych, jak wyżej. b) Rysunek z wyobraźni, jak wyżej. Prócz tego „Święty Mikołaj" w szkole, dzieci na ślizgawce. c) Rysunek z pamięci a także z pokazu jak wyżej. Tematy: koniki, czapki, tarcze i t. d. z papieru kolorowego.	Materjał nauczania. Program A. Dalsze utrwalanie nawyków z zakresu higjeny osobistej, zdobytych w kl. I. i II. i obecnej III. Czyszczenie obuwia i ubrania. Porządne wieszanie lub układanie ubrania. Program B. Wstępne zajęcia rękodzielnicze: Szopki z figurynkami drzew i zwierząt zaprojektowanych przez uczniów, pasy i czapki dla kolędników. Naprawa zepsutych zabawek oraz sklejanie stłuczonych przedmiotów. Dalszy materjał: szyszki, wydmuszki. Program C. Podlewanie roślin w doniczkach i szkrzynkach.	Materjał nauczania. 1. Wyuczenie 1-dnej pieśni, jak w miesiącu wrześniu. 2. Jak w miesiącu październiku i listopadzie. Prócz tego odtwarzanie poszczególnych tonów trójdźwięku. 3. Utrwalanie poznanych pieśni łącznie z Hymnem Państwowym.	Materjał nauczania. Z działu A. Zabawy bieżne, ze stopniowem przechodzeniem w gry bieżne dla wzmocnienia biegu, pracy płuc i serca i np. Bieg łańcuchowy, Tatarzyn, dzień i noc i t. p. Zabawy na śniegu i lodzie. Jazda na sankach i łyżwach, zabawy śnieżkami, nauka jazdy na łyżwach przodem, dla silniejszych dzieci, początki nauki jazdy na nartach: posuwanie się bez kijka i z kijkiem po równinie.
2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	**4, 3, 2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.**	**2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.**	**2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.**
Materjał nauczania. 1. Rysunek z pamięci i z pokazu. (Orjentacyjne przykłady tematów, np. niektóre narzędzia rzemieślników — cieśli, kowala, stolarza i innych. Ze zwierząt, np. gęś, ryba itp. 2. Rysunek z wyobraźni, np. „kolędnicy w szopce, dzieci na sankach" itp. 3. Ćwiczenia pomocnicze, jak w listopadzie. Prócz tego rysowanie piórem.	Materjał nauczania. Dział A. Zajęcia z zakresu kultury życia codziennego. Dalsza dbałość o czystość i porządek, jak w mies. listopadzie. Dział B. Wstępne zajęcia rękodzielnicze. 1. Wykonywanie łatwych przedmiotów, związanych z pracą i życiem w szkole oraz zabawek (głównie z drzewa). Orjentacyjne przykłady tematów: przedmioty użytkowe i pomoce do nauki z drzewa, np.: pajace, wózki, samochody i tp. Okolicznościowo w związku z potrzebami nauki i życia szkolnego — naprawianie książek oraz ozdoby choinkowe z papieru, słomy, tektury i włosia dla domu i na choinkę szkolną. 2. Łatwe dalsze cerowanie łatanie pończoch i odzieży: w zastosowaniu do dziewcząt ponadto krojenie i szycie kaftanika dla niemowlęcia. Dział C. Opieka nad kwiatami w szkole.	Materjał nauczania. Powtarzanie, jak w listopadzie z rozszerzeniem na śpiewane kolędy. Nauczenie jednej lub dwu nowych pieśni, przeważnie dwugłosowych, a także jednogłosowych, przy zastosowaniu wskazówek październikowych i listopadowych. Dalsze rozpoznawanie słuchowe rodzajów taktu z dodaniem sześciomiaru i przedtaktu. Taktowanie w dwu, trój i czteromiarze; rozróżnianie charakterystycznych rytmów, występujących w naszych polskich pieśniach ludowych o charakterze tanecznym. Dalsze śpiewanie gamy majorowej w rozszerzonej skali i w granicach głosu dzieci, śpiewanie głównych trójdźwięków majorowych na stopniu I, IV i V, oraz trójdźwięku minorowego na stopniu I. Dalsze ćwiczenia w piśmie nutowem w zakresie gamy C-major z uwzględnieniem sposobu wyrażania wartości rytmicznych, jak w listopadzie.	Materjał nauczania. Dział A. Zabawy bieżne ze stopniowem przechodzeniem w gry bieżne dla wzmocnienia biegu, pracy płuc i serca, np. Bieg łańcuchowy, Tatarzyn, Dzień i noc itp. Zabawy na śniegu i lodzie. Jazda na sankach i łyżwach, zabawy śnieżkami, nauka jazdy na łyżwach przodem; dla silniejszych dzieci początki nauki jazdy na nartach; posuwanie się bez kijka i z kijkiem po równinie.

Miesiąc	Klasa Oddział	Religja 2 godz. tyg.	Język polski 7 godz. tyg.	Przyroda z geografją 4 godz. tyg.	Arytmetyka 4 godz. tyg.
Styczeń	III.	Materjał nauczania. Praktyki religijne: Udział w nabożeństwach kościelnych i państwowych. Modlitwy o błogosławieństwo dla naszego Państwa i o jego potęgę. Czytanie zajmujących dzieci lektur o treści religijnej (zaleconych przez Władze szk.) oraz śpiewanie kolend. Materjał: Barwne, powiązane treściowo opowiadania na tle Ewang. św. o Chrystusie jako Nauczycielu, o siewcy, o miłosierdziu i cudach Pana Jezusa. Ze świąt i obrzędów: Nowy Rok. Trzech Króli.	Materjał nauczania. Mówienie: Swobodne i samorzutne wypowiadanie się dzieci w związku z treścią czytanek, w szkole i w domu. Indywidualne i zbiorowe układanie krótkich opowiadeń i łatwych opisów. Pogadanki i rozmowy nauczyciela z dziećmi. Próby samodzielnych opowiadań. Pisanie: Samodzielne składanie i zapisywanie zdań na różne tematy. Pisanie z pamięci i ze słuchu oraz przepisywanie tekstów, wyrazów i łatwych zdań, zawierających przedewszystkiem materjał ortograficzny tej klasy. Materjał ortograficzny: Powtórzenie i utrwalenie materjału dotychczas przerobionego. Najnowsze przypadki użycia przecinka. Czytanie; Jak w grudniu. Prócz tego wyodrębnienie z treści czytanek postaci i zdarzeń. W związku z omówieniem, pisaniem i czytaniem: Podział krótkiego zdania pojedyńczego na podmiot i orzeczenie. Praktyczne wyróżnianie rzeczownika i liczby. (Zwracać uwagę na technikę poprawnego, wyraźnego i płynnego czytania). Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu; Podania polskie; Krak, Wanda i Lech. Uroczystości szkolne i miejscowe. Obrazki z życia okolicy; a) na wsi, np.: w sklepie, u lekarza itp. b) w mieście, np.: droga do wsi, pola i okoliczne lasy. Uczenie się na pamięć i wygłaszanie krótkich wierszy o treści, związanej ze wskazanemi tematami. Wycieczki.	Materjał nauczania. Wycieczki, obserwacje i notowania jak we wrześniu. Materjał dla wsi: Czystość i porządek w chacie. Znaczenie okien jako źródła światła i powietrza. Otwieranie okien, zabezpieczenie chat od zimna. Zwierzęta w ogrodzie. Opieka człowieka nad chowanemi zwierzętami, ich pożywienie. Konieczność zapewnienia im czystych i zdrowych pomieszczeń. Materjał dla miasta. Wyżywienie miasta. Uliczna sprzedaż owoców: targi i sklepy z owocami i warzywami. Wskazówki higjeniczne, związane ze spożywianiem surowych owoców. Sprzedaż nabiału i mięsa w sklepach i na targach. Wieś jako dostarczycielka żywności dla miasta.	Materjał nauczania. 1. Dalsze mnożenia pamięciowe dowolnej liczby dwucyfrowej przez liczbę z zakresu pierwszej dziesiątki oraz odpowiednie przypadki dzielenia (na łatwych przykładach). Łatwiejsze obliczenia kalendarzowe i zegarowe. Obliczenia w tuzinach. 2. Ciąg dalszy piśmiennego sposobu mnożenia z ograniczeniem do przypadków w których dzielnik jest jednocyfrowy. Ćwiczenia na praktycznych przykładach.
		2 godz. tyg.	7, 6, 5, 4 i 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	5, 4, lub 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	4, 3 lub 2 godz. tyg. zależ. od il. naucz. i zastosow. warjanta.
	IV.	Materjał nauczania. **Program szczegółowy:** B. W nauce o 5-ciu przykazaniach kościelnych nawiązać do posłannictwa Kościoła i wykazać, że te przykazania są rozszerzeniem III. przykazania Boskiego. Szczegóło przy II. kościelnem przykazaniu o Mszy świętej. Krótko o prawdach świeckich i obowiązkach stanu. Naukę o przykazaniach należy ilustrować opowiadaniami z historji biblijnej, kościelnej, życia świętych a szczególnie patronów Polski.	Materjał nauczania. Mówienie. Rozmowy i pogadanki nauczyciela z dziećmi. Oglądanie obrazków, omawianie ich treści, nadawanie im i ich cyklom tytułów oraz układanie na ich tle opowiadań zbiorowych i indywidualnych, streszczeń oraz łatwych opisów. Swobodne wypowiadanie się dziatwy na tematy opracowanych czytanek z podręcznika (ew. pisemek) czytanych w szkole i w domu. Porządkowanie wypowiedzeń dzieci. Pisanie. Prócz przepisywań, pisanie tekstów ze słuchu, samodzielnych opowiadań i prób opisów - krótkie listy do osób znajomych. Dalsze ćwiczenia w kształtnem i czystem pisaniu. Materjał ortograf. Dalsze pisanie najczęściej używanych wyrazów z literą „h" (np. typ bohater itp.). Także wyrazów z „ó" nie wymieniającem się z „o" i „rz" nie wymieniającem się z „r". **Czytanie.** Głośne i ciche opisów, krótkich opowiadań, podań, bajek, obrazków historycznych oraz dobranych wierszyków. Omawianie treści czytanek z podręcznika, książeczek (ew. pisemek) czytanych w szkole i w domu. Wyodrębnianie postaci, zdarzeń i obrazów z nawiązywaniem treści do przeżyć dzieci. Stopniowe przyzwyczajanie do do samodzielnego ujmowania treści czytanych tekstów. Okolicznościowe wzbogacanie czynnego słownictwa dzieci; objaśnianie nieznanych zwrotów i wyrazów. Dalsze przyzwyczajanie dzieci do zastępowania zwrotów gwarowych odpowiednikami z języka warstw wykształconych. Uczenie się napamięć wierszy. Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu. Dalsze przejawy życia w domu i w szkole, miejscowości i okolicy. Najważniejsze zdarzenia bieżące z życia Polski.	Materjał nauczania. 1. Wśród górników. W podziemiach Wieliczki. W kopalni węgla. Z życia wielkich miast. Na Wawelu. Pod Ostrą Bramą. Na kopcu Unji Lubelskiej. Przechadzka po Poznaniu. W łódzkiej fabryce tkanin. Na ulicach Warszawy. Na Zamku Prezydenta Rzeczypospolitej.	Materjał nauczania. 1. Dodawanie, odejmowanie, mnożenie i dzielenie Prowadzenie dalszych prostych tabelek statystycznych, notowanie wpływów i wydatków (w rubrykach), prowadzenie książeczki oszczędnościowej. Ciąg dalszy mnożenia i dzielenia w zakresie 10.000; związki między liczbami w mnożeniu i dzieleniu. Zadania dotyczące kupna i sprzedaży: wystawianie rachunku na towar (na porubrykowanym papierze).

Rysunki 2 godz. tyg.	**Zajęcia praktyczne** 4 godz. tyg.	**Śpiew** 2 godz. tyg. (pożądany podział na pół godziny.)	**Ćwiczenia cielesne** 2 godz. tyg. ponadto 10 min. ćw. codz.
Materjał nauczania. a) Z ćwiczeń pomocniczych, jak w grudniu. Prócz tego rozróżnianie i poznawanie dwu farb podobnych (zielonej i fioletowej). Dalsze zaznajamianie z użyciem farb i pendzla. b) Rysunek z wyobraźni, jak wyżej. Tematy orjentacyjne: „Kolędnicy z szopką, z gwiazdą, z turoniem, wspomnienia z jasełek" i t. p. Rysunek z pamięci a także z pokazu, jak w grudniu. Tematy: narzędzia rzemieślników młoty, piły.	Materjał nauczania. Prog. A. Utrwalanie nawyków w zakresie higjeny osobistej, jak w mies. poprzednich. Nadto okolicznościowe najprostsze czynności w razie skaleczenia się, krwiotoku z nosa itp. Czyszczenie obuwia i ubrania, jego wieszanie i porządne układanie. Progr. B. Z zajęć rękodzielniczych wstępnych: Przyszywanie guzików i wieszadeł (okolicznościowe), obrębianie oraz szycie, jak poprzednio. Orjentacyjne przykłady innych robót: pudełeczka, tabliczki na napisy, zabawki i mebelki z tektury rolowanej. Naprawa zepsutych zabawek. Progr. C. Podlewanie kwiatów w *doniczkach i skrzynkach*. Karmienie ptaków zimą na własnych karmikach.	Materjał nauczania. 1. Wyuczenie pieśni jednogłosowej: łatwej o rytmie i melodji, nie przekraczającej skali głosu dziatwy tej klasy (od „c" jednokreślnego do „e" dwukreślnego i dostosowanej do zainteresowań dzieci. 2. Utrwalanie pieśni i Hymnu Państwowego „Jeszcze Polska nie zginęła".	Materjał nauczania. Dział A. Zabawy i gry ruchowe. Zabawy na śniegu i lodzie, jak w grudniu. Nauka jazdy na łyżwach przodem. Zabawy orjentacyjno - porządkowe, ćwiczące uwagę i spostrzegawczość, np. Labirynt, Powódź itp. Zabawy bieżne, uwzględniające elementy zręczności, np. Bieg strażacki, łańcuchowy, kopanie ziemniaków itp. Dział B. Cwiczenia kształtujące i koordynacyjne. Cwiczenia kończyn górnych i dolnych wymachy, krążenia w formie zabawowej, oraz łatwe ćwiczenia w formie ścisłej. Marsz zwykły, kierunkowy oraz w tempie zmiennem. Cwiczenia tułowia, przeważnie w postawach leżących i siedzących z łatwiejszemi ruchami rąk. Przechodzenie po równoważni. Cwiczenia stosowane. Łatwe zabawy z mocowaniem się dwójkami. Skoki wolne w formie zabawowej niezbyt wysokie. Łatwe półzwisy na drabinkach, ewent. krótkotrwałe półzwisy na prymitywnych przyrządach. Cwiczenia porządkowe: zbiórki w dwurzędzie i dwuszeregu, oraz tworzenie kolumn ćwiczebnych: czwórkowej z dwuszeregu i dwurzędu w miejscu i w marszu.
2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	4, 3, 2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	
Materjał nauczania. 1. Rysunek z pamięci i z pokazu. Na podstawie obserwacji (samodzielnej lub kierowanej), dalsze rysowanie z pamięci i z pokazu przedmiotów użytkowych i tworów przyrody o zdecydowanych kształtach, z uwzględnieniem w rysunku zasadniczego kształtu całości i części, prawidłowego ich rozmieszczenia oraz różnic wielkości części. Zakładanie rysunków farbami, odpowiadającemi przedewszystkiem trzem zasadniczym barwom, występującym na przedmiotach. (Dalsze orjentacyjne przykłady tematów, np. niektóre narzędzia rzemieślników — cieśli, kowala, stolarza i in. — pewne sprzęty domowe lub szkolne, zwierzęta i t. p.)	Materjał nauczania. Dział A. Zajęcia z zakresu kultury życia codziennego. Dbałość o czystość: Dalsze wietrzenie sali, usuwanie pyłu, czyszczenie okuć metalowych oraz nakrycia do stołu (łyżek, noży i widelców). Porządek: dalsza dbałość o planowe układanie przedmiotów w szafie i na półkach w szkole. B. Wstępne zajęcia rękodzielnicze.	Materjał nauczania. 1. Dalsze powtarzanie śpiewanych pieśni i kolęd. 2. Nauczenie jednej nowej pieśni, przeważnie dwugłosowych łatwiejszych lub jednogłosowych w obszerniejszej skali (od *h* małego do *f* dwukreślnego), dostosowanych do zainteresowań wieku dziatwy tej klasy oraz związanych z jej życiem w szkole i poza szkołą. Mogą być pieśni: religijne, narodowe z włączeniem pieśni „Pierwsza Brygada", ludowe z większem uwzględnieniem charakteru regjonalnego, marszowe oraz inne, nieobjęte powyższym podziałem a nadające się do korelacji z innemi przedmiotami nauczania	

Miesiąc	Klasa Oddział	Religja 2 godz. tyg.	Język polski 7 godz. tyg.	Przyroda z geografją 4 godz. tyg.	Arytmetyka 4 godz. tyg.
Luty	III.	Materjał nauczania. Praktyki religijne, jak w styczniu. Materjał. Barwne opowiadania na tle Ewang. św. o Chrystusie, jako Nauczycielu, o wyznaniu św. Piotra, o wskrzeszeniu Łazarza, o wjeździe do Jerozolimy, o ostatniej Wieczerzy i ustanowieniu Ofiary N. Przymierza. Łącznie ze świętami roku kośc. i obrzędami: Matki Boskiej Gromnicznej i Popielca.	Materjał nauczania. Mówienie i pisanie, jak w styczniu. Materjał ortograficzny: pisanie grup spółgłoskowych, upodobnionych pod względem dźwięczności (typ: babka -- papka). Najłatwiejsze przypadki przenoszenia wyrazów. Zwracanie uwagi na użycie kropki, pytajnika i wykrzyknika. Czytanie głośne i ciche, poprawnych pod względem formy, a dostosowanych do psychiki dziecka opowiadań, podań, legend, bajek, opisów i zagadek. Ponadto czytanie i uczenie się napamięć odpowiednio dobranych wierszy. (Uwaga co do czytania, jak w styczniu). W związku z mówieniem, czytaniem i pisaniem; Praktyczne wyróżnianie rzeczownika i liczby, przymiotnika, rodzaju i liczby. Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu. Obrazki z życia okolicy: a) na wsi: na poczcie, w aptece itp. b) w mieście: pastwiska i łąki, w zagrodzie wiejskiej. Bezpieczeństwo naszej okolicy, policja, wojsko. Okolicznościowe wycieczki.	Materjał nauczania. Wycieczki, obserwacje i notowania jak we wrześniu. Materjał dla wsi: Okolicznościowe wskazówki higjeniczne, związane z chorobami, które mogą szerzyć zwierzęta. Korzyści które przynoszą człowiekowi ssaki domowe: siła pociągowa, mięso, nabiał, tkaniny itd. Sprzedaż nabiału dla miasta. Wieś, drogi na wsi: rozróżnianie i porównywanie różnych dróg, ścieżki, drogi polne, szosa. Kierunek głównej drogi do wsi w stosunku do stron świata. Odległości do najbliższych sąsiednich miejscowości. Widnokrąg i jego zmiany w czasie marszu. Strumień lub rzeka, brzeg prawy i lewy, wysoki i niski. Kierunek biegu i szybkość prądu. Materjał dla miasta: Zwierzęta domowe, krowa, owca, świnia, obyczaje, postawa, ruchy i sposób odżywiania się. Ich młode, opieka rodzicielska. Korzyści: mięso, nabiał, tkaniny. Miasto. Ulice miejskie; bruki, chodniki, oświetlenie, przepisy dotyczące ruchu ulicznego, utrzymanie ulic w porządku. Wodociągi, kanalizacja. Sposoby lokomocji i przewożenia towarów. Dworzec kolejowy, jego urządzenia. Pociągi osobowe i towarowe. Poczta.	Materjał nauczania. 1. Dalsze przypadki pamięciowego mnożenia w zakresie do 1000. (tylko na łatwych przykładach np. 20, 30, 40, 15, 3, 200, 4, 240 i t. p.) oraz odpowiednie przypadki dzielenia (tylko na łatwych przykładach.) Obliczanie w tuzinach. Łatwiejsze obliczania kalendarzowe i zegarowe. 2. Piśmienny sposób dzielenia, z ograniczeniem do przypadków, w których dzielnik jednocyfrowy. Ćwiczenia na praktycznych przykładach,
		2 godz. tyg.	7, 6, 5, 4, i 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	5, 4 lub 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz i zastosowanego warjanta.	4, 3 lub 2 godz. tyg. zależ. od il. naucz. i zastosow. warjanta.
	IV.	Materjał nauczania. C. Przy pojęciu czci liturgicznej — jej rodzajach, objawach — nawiedzać kościół i omówić przeznaczenie urządzenia kościoła: szaty, naczynia liturgiczne. „Czyń dobrze — unikaj złego”. a) Na tle przypowieści o sługach i o talentach pouczyć o potrzebie dobrych uczynków — ich istocie — rodzajach; stateczna chęć do dobrych uczynków i wprawa w wykonywaniu ich — to cnota. b) Na tle przypowieści o miłosiernym słudze wyjaśnić istotę grzechu — jego rodzaje — ohydę — skutki. O pokusie, o nałogu. **Program ogólny:** jak we wrześniu.	Materjał nauczania. To samo co w styczniu z tem, że materjał ortograf. (obejmie). prócz pisania wyrazów z literą „h“, z „ó“ i z „rz“ także pisownia wyrazów z cząstką „szy“. **Czytanie** i omawianie treści jak w miesiącu styczniu. W związku z mówieniem, pisaniem i czytaniem dalsze okolicznościowe wzbogacanie czynnego słownika dzieci, nazywanie przedmiotów, zjawisk i cech czynności oraz różnych odcieni stosunków przestrzennych i czasowych, związanych ze spostrzeżeniami i doświadczeniami dziecka. Dalsze objaśnianie nieznanych wyrazów i zwrotów, zastępowanie wyrażeń gwarowych odpowiednikami z języka warstw wykształconych. Dalsze praktyczne rozróżnianie i nazywanie zdań wykrzyknikowych, podmiotu i orzeczenia zasadniczego; wyróżnianie liczebnika (bez podziału na grupy) i przypadków rzeczownika oraz stopni przymiotnika i osób czasownika. Uczenie się napamięć wierszyków o treści związanej ze wskazanemi tematami. Tematy ćwiczeń w mówieniu, pisaniu i czytaniu: Opowiadanie na tle dzisiejszego życia różnych okolic Polski, np. na Kujawach, na Sląsku itp. Sceny i obrazy z przeszłości Polski, związane z takiemi postaciami jak Sobieski i Kościuszko (bez chronologicznego porządku). Najważniejsze zdarzenia bieżące z życia Polski.	Materjał nauczania. Podróże po Polsce dawniej a dziś. Sposoby podróżowania dawniejsze a dzisiejsze. Z flisakami do Gdańska: tratwy, galary, śpichrze i młyny. 2. Wprowadzenie planu i mapy. Plan dróg, rzek i osad w powiecie i województwie.	Materjał nauczania. 2. Z pojęć geometrycznych, jak w miesiącu grudniu. Prócz tego wyodrębnianie kąta prostego przy pomocy dwukrotnie zgiętej kartki papieru. Wyszukiwanie kątów prostych w otoczeniu. 4. Skala i plan. Kreślenie planów w skali 1 : 10, 1 : 100 i 1 : 1000. Wyznaczanie położenia punktów na planie metodą rzutowania na oś. Ćwiczenia praktyczne.

Rysunki 2 godz. tyg.	Zajęcia praktyczne 4 godz. tyg.	Śpiew 2 godz. tyg. (pożądany podział na pół godziny).	Ćwiczenia cielesne 2 godz. tyg. ponadto 10 min. ćw. codz.
Materjał nauczania. a) Z ćwiczeń pomocniczych, jak we wrześniu. Dalsze użycie farb i pendzla. Rozróżnianie i nazywanie 3-ch barw podobnych (zielonej, fioletowej i pomarańczowej). b) Rysunki z wyobraźni, Tematy: „gry i zabawy dzieci na wolnem powietrzu“. c) Rysunki z pamięci a także z pokazu. Narzędzia rzemieślników: łopaty, kielnie, węgielnice i inne.	Materjał nauczania. Progr. A. jak w styczniu. Progr. B. Z wstępnych zajęć rękodzielniczych, jak wyżej. Prócz tego dzbanuszki i ptaszki z wydmuszek, łatwe zabawki z roślin i ze słomy (np. wiatraczki). Naprawa zepsutych zabawek oraz okolicznościowe sklejanie przedmiotów stłuczonych, np. kubków, spodeczków. Progr. C. jak w styczniu.	Materjał nauczania. 1. W związku z opracowywaniem pieśni, jako środki pomocnicze do ich poprawnego wykonywania, stosowane okolicznościowo i w miarę potrzeby: rozpoznawanie dwu, trój i czteromiaru, łączenie dźwięków i miar taktowych. Taktowanie na 2, 3 i 4-o miarze. 2. Wyuczenie 2 pieśni jednogłosowych, śpiewanych z wyraźną wymową, poprawną rytmiką i czystą intonacją, z zastosowaniem przynajmniej 2 odcieni dynamicznych: mf, i f. Utrwalanie poznanych pieśni. Hymn Państwowy.	Materjał nauczania. Dział A. Zabawy i gry ruchowe. Zabawy na śniegu i lodzie, jak w grudniu. Nauka jazdy na łyżwach przodem. Zagawy orjentacyjno - porządkowe, ćwiczące uwagę i spostrzegawczość, np. Labirynt, Powódź itp. Zabawy bieżne, uwzględniające elementy zręczności, np. Bieg strażacki, łańcuchowy, kopanie ziemniaków itp. Dział B. Ćwiczenia kształtujące i koordynacyjne. Cwiczenia kończyn górnych i dolnych: wymachy, krążenia w formie zabawowej, oraz łatwe ćwiczenia w formie ścisłej. Marsz zwykły, kierunkowy oraz w tempie zmiennem. Cwiczenia tułowia, przeważnie w postawach leżących i siedzących z łatwiejszemi ruchami rąk. Przechodzenie po równoważni. Cwiczenia stosowane. Łatwe zabawy z mocowaniem się dwójkami. Skoki wolne w formie zabawowej niezbyt wysokie. Łatwe półzwisy na drabinkach, ewent. krótkotrwałe półzwisy na prymitywnych przyrządach. Cwiczenia porządkowe: zbiórki w dwurzędzie i dwuszeregu, oraz tworzenie kolum ćwiczebnych: czwórkowej z dwuszeregu i dwurzędu w miejscu i w marszu.
2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	4, 3, 2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	
Materjał nauczania. Rozróżnianie na przedmiotach i w rysunku prostych równoległych, prostopadłych, oraz form geometrycznych: prostokąta, trójkąta, kwadratu, koła i owalu z zastosowaniem tych form przy rysowaniu odpowiednio dobranych przedmiotów oraz przy rysunku z pokazu. 2. Rysunek z wyobraźni, obejmujący ilustrowanie odpowiednich scen z życia ludzi lub wydarzeń ich środowiska. (Orjentacyjne przykłady tematów, np. „na dworcu kolejowym, dzieci na lodzie“ i tp.) 3. Ćwiczenia pomocnicze. Dalsze wycinanie sylwet z papieru oraz robienie chorągiewek o barwach państwowych. Podpisywanie rysunków, wykonywanie tytułów ilustracyj i tp. literami, budowanemi z odcinków prostej i części kręgu. Rysowanie piórem.	Materjał nauczania. 1. Wykonywanie łatwych przedmiotów, związanych z pracą i życiem w szkole oraz zabawek, głównie z drzewa. Orjentacyjne przykłady tematów. Z drzewa, np.: zwierzęta, pajace, wiatraki, kołowrotki i tp. Ze słomy, rogożyny i sitowia, np.: pantofle, kapelusze, kobiałki i tp. Sporządzanie z tektury i papieru teczek na zeszyty oraz w związku z potrzebą nauki i życia szkolnego naprawianie książek. C. Dalsza opieka nad roślinami wazonkowemi w szkole.	Materjał nauczania. Nauczenie dwu nowych pieśni. Przy wykonaniu pieśni dbać należy o odpowiednie rozmieszczenie głębszych oddechów i półoddechów, należyte układanie ust do śpiewania samogłosek, wyrazistą wymowę spółgłosek, wydobywanie wyższych dźwięków oraz stosowanie odpowiedniego cieniowania (*mf, p, f* pianisimo, crescendo i decrescendo) i koniecznych zmian szybkości. Nadto w miarę potrzeby: rozpoznawanie słuchowe rodzajów taktu z dodaniem sześciomiaru i przedtaktu, taktowanie w dwu, trój i czteromiarze, rozróżnianie charakterystycznych rytmów, występujących w naszych pieśniach ludowych o charakterze tanecznym (np. mazura i krakowiaka). Śpiewanie gamy majorowej oraz jej głównych trójdźwięków na stopniu I. IV. i V. Dalsze prowadzenie pisma nutowego na pięciolinjach w zakresie gamy C-major.	

Miesiąc	Klasa Oddział	Religja 2 godz. tyg.	Język polski 7 godz. tyg.	Przyroda z geografją 4 godz. tyg.	Arytmetyka 4 godz. tyg.
Marzec	III.	Materjał nauczania. Praktyki religijne jak w styczniu. Materjał: Barwne, powiązanie treściowo opowiadania na tle Ewang. św. o Męce Pańskiej i ustanowieniu Sakramentów św. Z obrzędów kościelnych: **Wielki Tydzień i Ciemne Jutrznie.**	Materjał nauczania. Mówienie i pisanie, jak w styczniu. Materjał ortograficzny, jak w lutym. Prócz tego kombinacja ćwiczeń ortograficznych z całego materjału z uwagą na przypadki przenoszenia wyrazów; użycie kropki, pytajnika i przecinka. Czytanie głośne i ciche, jak w lutym z omawianiem treści czytanek i wierszy z podręcznika (piosenek), czytanych w szkole i w domu. Wyodrębnianie postaci i zdarzeń, zestawienie treści z ilustracjami. Zwracanie uwagi na technikę czytania: wyraźnego, płynnego i poprawnego. W związku z mówieniem, pisaniem i czytaniem: pamięć o dalszem stopniowem wzbogacaniu czynnego słownika dzieci; przyzwyczajanie dzieci do zastępowania zwrotów gwarowyah odpowiednikami z języka warstw wykształconych. Praktyczne wyróżnianie rzeczownika i liczby, przymiotnika, rodzaju i liczby, czasownika — czasów i liczby (czasów: teraźn., przeszłego i przyszłego). Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu: Obrazki z życia okolicy: a) na wsi, np.: życie w mieście, zajęcia mieszkańców wsi i miast: targi, jarmarki. b) w mieście, np.: życie ludzi i zwierząt na wsi, zajęcia mieszkańców miast i wsi. Okolicznościowe wycieczki.	Materjał nauczania. Wycieczki, obserwacje i notowania jak we wrześniu. Materjał dla wsi. Ptaki domowe: kura, kaczka, gęś, gołąb i wróbel. Ich obyczaje, postawa, ruchy i sposób odżywiania się. Korzyści z chowu ptaków domowych: sprzedaż jaj i drobiu do miasta. Wieś. Znaczenie napisów na słupach przydrożnych. Utrzymanie dróg. Praca kamieniarza. Znaczenie drzew przydrożnych. Sposoby lokomocji, spotykane na danych drogach. Wiosna na wsi. Zmiany w pogodzie: roztopy. Przeloty ptaków. Zakładanie gniazd. Jaskółka, bocian. Wysiadywanie jaj. Opieka rodzicielska ptaków. Najbliższa okolica. Podmywanie brzegów i nanoszenie piasku. Zużytkowanie spadku wody: młyn, tartak (zależnie od okoliczności). Materjał dla miasta. Wycieczki. Ptaki domowe: kura, kaczka, gęś, ewent. indyk — obyczaje, postawa — ruchy i sposób odżywianie się. Korzyści z ich chowu. Miasto. Zajęcia ludności miejskiej — na podstawie spostrzeżeń i przężyć dzieci. Ratusz. Policja. Różne dzielnice miasta: najstarsze, handlowe, fabryczne itd. Kościoły i inne ważniejsze budowle. Wiosna w mieście. Zmiany w pogodzie: roztopy w ogrodach i parkach, topienie lodów na stawach. Brzegi stawu: wyspy, półwyspy i zatoki. Ruszanie lodów na rzekach. Brzegi rzeki: prawy i lewy, wysoki i niski. Kierunek biegu rzeki. Podmywanie brzegów przez wodę: obmurowywanie, wały ochronne.	Materjał nauczania. 1. Obliczanie należności za towar. ceny towaru i ilości. Zliczanie pieniędzy i płacenie. Wyrażenia dwumianowane ze złotemi i groszami. Łatwiejsze obliczenia kalendarzowe i zegarowe. 2. Dalszy piśmienny sposób dzielenia, z ograniczeniem do przypadków, w których dzielnik jest jednocyfrowy.
		2 godz. tyg.	7, 6, 5, 4 i 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	5, 4 lub 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	4, 3 lub 2 godz. tyg. zależ. od il. naucz. i zestosow. wnrjanta.
	IV.	Materjał nauczania. **Program szczegółowy**: C. c) o cnotach dziecięcych: pokora (Mat. XVIII. 4: „Kto się uniży, jako to dzieciątko, ten jest większy w królestwie niebieskiem“); modlitwa i praca (na tle opowiadania o Marji i Marcie w Betanji); sztuka słuchania i mówienia (na tle opow. o uzdrowieniu głuchoniemego); o poznaniu obowiązku (na tle opowiadania o uzdrowieniu ślepych w okolicy Jerycha, Mat. XX, 33: „Panie, aby otworzone były oczy nasze“); o posłuszeństwie; o zgodzie wśród rodzeństwa. **Program ogólny:** jak we wrześniu.	Materjał nauczania. **Mówienie:** jak w mies. styczniu i lutym. **Pisanie:** jak w styczniu i lutym ze zwróceniem jeszcze większej uwagi na przyzwyczajanie dziatwy do samodzielnego ujmowania treści czytanych tekstów, utrwalanie umiejętności poprawnego, wyraźnego i płynnego czytania z uwzględ. przestankowania. **Czytanie** głośne i ciche, jak w miesiącach poprzednich. W związku z mówieniem, pisaniem i czytaniem, jak w mies. styczniu i lutym. Prócz tego z części gramatycznej odróżnianie wyrazów odmiennych od nieodmiennych. Opowiadania z życia I. Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego na tle walk o niepodległość i odrodzenie naszego Państwa. Najważniejsze zdarzenia bieżące z życia Polski. Baśnie, bajki i legendy.	Materjał nauczania. 1. Obrazy terenu, przyrody, życia i pracy ludzi w Polsce. W krainach pól uprawnych. Nasze pole w czasie słot jesiennych, w zimie, na wiosnę i w lecie. Wieś wielkopolska. Jarmark w Łowiczu. Dożynki w Spale. 2. Czytanie mapy politycznej. Przegląd rzek. Wisła z dopływami — Dunajcem, Sanem, Bugiem, Narwią, i Pilicą. Odra z Wartą i Notecią. Niemem z Wilją. Dźwina. Prypeć. Dniestr. W związku z siecią rzeczną umiejscowienie własnej okolicy, oraz okolic, poznanych w pierwszej części kursu. Przegląd głównych miast. Krakowa, Lublina, Warszawy, Gdyni, Gdańska, Katowic, Częstochowy, Łodzi, Poznania, Lwowa, Pińska, Wilna — z przypomnieniem wiadomości zdobytych w pierwszej części kursu. **Z nauki o przyrodzie.** Przylot skowronków, obyczaje skowronka. Wiosenne prace na roli. Gleba, wyróżnianie piasku, gliny i próchnicy. Przepuszczalność. Gleby piaszczyste i gliniaste, urodzajne i nieurodzajne. Gruzełkowata budowa dobrze uprawionej roli. Zachowanie się wody pochodzącej z roztopów i deszczu. Znaczenie wody dla roślin.	Materjał nauczania. 1. Dodawanie, odejmowanie, mnożenie i dzielenie w zakresie 10.000, mnożenie i oba rodzaje dzielenia wyrażeń dwumianowanych. Porównanie różnicowe (o ile więcej — o ile mniej) i porównanie ilorazowe (ile razy więcej-ile razy mniej) Reszta, jak w styczniu i lutym 2. **Z geometrji;** Prostokąt i jego specjalny przypadek — kwadrat, kreślenie tych figur na papierze kratkowanym. Obliczanie obwodów. 3. Pierwsze wiadomości o ułamkach. Wprowadzenie ułamków na konkretach, obliczanie ułamka danej całości (na najprostszych przykładach). Ułamki o mianownikach 2, 4 i 8. Zamiana całości na połówki - i odwrotnie, zamiana całości i połówek na ćwierci — i odwrotnie. 4. Skala i plan. Ćwiczenia, jak w styczniu i lutym. 5. Rozszerzenie pozycyjnego układu dziesiątkowego na dowolne liczby całkowite. Działania na dowolnych liczbach całkowitych Pełny układ jednostek wagi: kg, dkg, g, kwintal (cetnar metryczny) i tona. Obliczenia, dotyczące czasu i drogi. Ćwiczenia praktyczne.

Rysunki 2 godz. tyg.	**Zajęcia praktyczne** 4 godz. tyg.	**Śpiew** 2 godz. tyg. pożądany podział na pół godziny.	**Ćwiczenia cielesne.** 2 godz. tyg. ponadto 10 min. ćw. codz.
Materjał nauczania. a) Ćwiczenia pomocnicze, jak w lutym. b) Rysunki z wyobraźni. Tematy: ilustracje zajmujących czytanek i scen z życia dzieci. c) Rysunek z pamięci a także z pokazu. Tematy: drzewa — topola, świerk. Ze zwierząt: kogut, gęś.	Materjał nauczania. Progr. A. jak w styczniu. Progr. B. Dalsze wykonywanie z różnych materjałów zabawek i przedmiotów, związanych z pracą i życiem szkoły. Materjały jak wyżej. Orjentacyjne przykłady innych robót: Barwienie i zdobienie jajek: Łatwe zabawki Okolicznościowa naprawa i sklejanie zabawek. Progr. C. jak w styczniu.	Materjał nauczania. 1. W związku z opracowaniem pieśni, jak w lutym. Prócz tego śpiewanie gamy majorowej oraz trójdźwięku wznoszącego się i spadającego na pierwszym stopniu gamy. Odtwarzanie poszczególnych tonów trójdźwięku. Określanie przy pomocy słowa, gestu lub rysunku linji melodyjnej pieśni. 2. Wyuczenie 2 pieśni jednogłosowych (z ludowych i marszowych) nadających się do korelacji z nauką innych przedmiotów, śpiewanych z wyraźną wymową, poprawną rytmiką itd. jak w mies. lutym. Utrwalanie, jak w lutym.	Materjał nauczania. Z działu A. Zabawy na śniegu i lodzie, jak w grudniu. Ze skocznych zabaw: wybijanka w kole. król skoczków i inne. Z działu B. Ćwiczeń gimnastycznych. Ćwiczenia porządkowe, kształtujące, koordynacyjne i stosowane, jak w poprzednich miesiącach. Prócz tego z ćwiczeń koordynacyjnych: przechodzenie po równoważni, umieszczonej najwyżej na wysokości kolan, przechodzenie z przekraczaniem małych przeszkód. Marsze: zwykłe, kierunkowe i o zmiennem tempie. Z ćwiczeń stosowanych: łatwe skoki mieszane przez ławeczkę.
2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	**4, 3, 2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.**	**2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.**	**2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.**
Materjał nauczania. 1. Rysunek z pamięci i z pokazu, jak w miesiącu lutym (dalsze orjentacyjne przykłady z tych samych działów co w lutym). 2. Rysunek z wyobraźni, obejmujący ilustrowanie odpowiednich scen z życia ludzi i wydarzeń, ich środowiska, przygód podróżniczych lub wojennych itp. (Orjentacyjne dalsze przykłady tematów, wedle przerabianych czytanek lub aktualnych wydarzeń). 3. Ćwiczenia pomocnicze, jak w miesiącu lutym.	Materjał nauczania. Dział A. Zajęcia z zakresu kultury życia codziennego. **Czystość:** dalsze wietrzenie sali (izby), zamiatanie podłogi bez kurzu, wybieranie popiołu z pieca. Ścieranie prochu i mycie sprzętów drewnianych, malowanych na olejno, jak dotychczas. **Porządek:** jak w miesiącach styczniu, lutym. Dział B. Wstępne zajęcia rękodzielnicze. 1) Wykonywanie łatwych przedmiotów, związanych z pracą i życiem w szkole oraz zabawek, głównie z drzewa. Orjentacyjne przykłady tematów: przedmioty użytkowe i pomoce do nauki. a) z drzewa: liczmany, deseczki karmikowe dla ptaków i skrzyneczki na zbiory. Dla domu — pokrywki do garnków. Także pajace i zwierzęta. b) ze słomy rogożyny i sitowia: pantofle, kobiałki i kapelusze. 2) Łatwe cerowanie i łatanie pończoch i odzieży. W zastosowaniu do dziewcząt, ponadto — samodzielne krojenie i obrębianie pieluszki, koszulki i kaftanika dla niemowlęcia. Z papieru i tektury dalsza naprawa książek oraz podklejanie aktualnych plakatów higjenicznych. Dział C. Dalsza opieka nad wazonkowemi roślinami w klasie i w szkole.	Materjał nauczania. 1. Powtarzanie cenniejszych pieśni z klas poprzednich i tegorocznej. 2. Nauczenie dwu nowych pieśni, przeważnie dwugłosowych łatwiejszych w obszerniejszej skali [od *h* małego do *f* dwukreślnego]. Mogą to być i pieśni jednogłosowe z działu: religijnych, narodowych z włączeniem pieśni „Pierwsza Brygada", ludowych z uwzględnieniem charakteru regjonalnego. marszowe i inne. nadające się do korelacji z innemi przedmiotami nauczania. Przy ich opracowywaniu i wykonywaniu zwracać przedewszystkiem uwagę na odpowiednie rozmieszczanie głębszych oddechów, półoddechów, należyte układanie ust do śpiewania samogłosek, wyrazistą wymowę spółgłosek, wydobywanie wyższych dźwięków, stosowanie urozmaiconego cieniowania oraz koniecznych zmian szybkości. W dalszym ciągu stosować okolicznościowe i w miarę potrzeby rozpoznawanie słuchowe rodzajów taktu: dwu, trój i czteromiarowego z dodaniem sześciomiaru i przedtaktu. Okolicznościowe taktowanie w dwu, trój i czteromiarze. Rozróżnianie charakterystycznych rytmów, występujących w naszych pieśniach ludowych o charakterze tanecznym (np. mazurach i krakowiakach), śpiewanie gamy majorowej w rozszerzonej skali, głównych jej trójdzięków na stopniu I, IV i V, trójdźwięku minorowego na stopniu I. oraz odtwarzanie poszczególnych tonów trójdźwięku majorowego na stopniu I. i łączenie ze stopniem ósmym. Wprawa w piśmie nutowem na pięciolinjach w zakresie gamy C-major i sposób wyrażania wartości rytmicznych [ćwierćnuty, ósemki, półnuty i odpowiednich pauz] jak w miesiącu lutym.	Materjał nauczania. Dział A. Zabawy na śniegu i lodzie, jak w grudniu. Ze skocznych zabaw: Wybijanka w kole, Król skoczków i inne. Z działu B. Ćwiczeń gimnastycznych: ćwiczenia porządkowe, kształtujące, koordynacyjne i stosowane, jak w poprzednich miesiącach. Prócz tego z ćwiczeń koordynacyjnych: przechodzenie po równoważni, umieszczonej najwyżej na wysokości kolan, przechodzenie z przekraczaniem małych przeszkód. Marsze: zwykłe, kierunkowe i o zmiennem tempie. Z ćwiczeń stosowanych: łatwe skoki mieszane przez ławeczkę.

Miesiąc	Klasa Oddział	Religja 2 godz. tyg.	Język polski 7 godz. tyg.	Przyroda z geografją 4 godz. tyg.	Arytmetyka 4 godz. tyg.
Kwiecień	III.	Materjał nauczania. Praktyki religijne, jak w styczniu. Materjał: Barwne opowiadania o Zmartwychwstaniu Pana Jezusa, ukazaniu się Go w Jerozolimie i Galilei, o Wniebowstąpieniu i ustanowieniu Kościoła. Ze świąt i obrzędów kościelnych: Boże Groby, Zmartwychwstanie Pańskie i Wniebowstąpienie.	Materjał nauczania. Mówienie i pisanie, jak w styczniu. Moterjał ortograficzny, jak w lutym i marcu. Czytanie głośne i ciche, jak w lutym i marcu. W związku z mówieniem, pisaniem i czytaniem jak w marcu. Prócz tego zwracanie uwagi na całość zabiegów wychowawzzych, tj. wzbogacanie czynnego słownika u dzieci, nazywanie przedmiotów, zjawisk i ich cech, czynności oraz rozmaitych stosunków przestrzennych i czasowych, objaśnianie niezrozumiałych wyrazów i zwrotów oraz dalsze przyzwyczajanie dziatwy do zastępowania zwrotów gwarowych odpowiednikami z języka warstw wykształconych. Praktyczne rozróżnianie czasownika (ciąg dalszy) czasów i liczb z powtórzeniem praktycznego rozróżniania zdań oznajmujących, pytających i rozkazujących, oraz podziału krótkiego zdania na podmiot i orzeczenie. Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu stanowią w dalszym ciągu przejawy życia dzieci w domu, w szkole i miejscowości (wieś, małe miasto, dzielnica dużego miasta); pamiątki danej miejscowości: mieszkanie i ubrania dziś i dawniej. Sposoby podróżowania po naszej okolicy. Okolicznościowe wycieczki.	*Materjał nauczania.* *Wycieczki, obserwacje i notowania, jak we wrześniu.* *Materjał dla wsi. Wieś. Budynki, instytucje wiejskie (w zależności od miejscowych warunków); kościół, poczta, straż ogniowa, sklep. Stacja kolei żelaznej (jeżeli jest w pobliżu). Pociągi osobowe i towarowe.* *Wiosna na wsi. Przebudzenie się owadów. Mucha domowa: przenoszenie zarazków, konieczność zabezpieczania pożywienia przed muchami. Składanie jaj w mięsie przez muchę plujkę. Owady w niechlujnych mieszkaniach i pasorzyty zewnętrzne człowieka (bez opisu budowy); sposoby zapobiegania i tępienia.* *Zmiany zachodzące w drzewach, poznanych w jesieni. Rozwój pąków, kwitnięcie.* *Materjał dla miasta. Wiosna w mieście. — Znaczenie rzeki dla miasta. Środki transportowe i komunikacja osobowa wodna (zależnie od miejsc. warunków).* *Wiosenne prace ogrodników w parkach i na zieleńcach. Znaczenie parków i zieleńców dla miasta. Przepisy obowiązujące publiczność.* *Przylot jaskółek i jerzyków do miasta. Ich gnieżdżenie się. Wysiadywanie jaj przez wróble i gołębie.* *Skrzynki z kwiatami na balkonach i oknach. Kwitnienie pierwszych drzew lub krzewów ozdobnych w parkach.* *Wieś. Rzemieślnicy we wsi. Ich wyroby. Urząd gminny i posterunek policji.*	Materjał nauczania. 1. Mierzenie pojemności przy użyciu litra. Ważenie i odważanie w kilogramach i dekagramach; **odpowiednie** wyrażenia dwumianowane. Łatwiejsze obliczenia kalendarzow. i zegarowe. 2. Dalszy piśmienny sposób mnożenia i dzielenia, z ograniczeniem do przypadków w których mnożnik i dzielnik jest jednocyfrowy. Ćwiczenia na przykładach praktycznych.
		2 godz. tyg.	7, 6, 5, 4 i 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	5, 4 lub 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	4, 3 lub 2 godz. tyg. zależ. od il. naucz. i zastosow. warjanta.
	IV.	Materjał nauczania. **Program szczegółowy**: C. Na podstawie tych nauk uczą się dzieci o konieczności pracy, nad udoskonaleniem siebie — poznają trudności — dowiadują się o naturalnych i nadnaturalnych środkach do udoskonalenia się w granicach ich wieku i rozwoju umysłowego. d) Budzić w dzieciach poczucie siły (na tle opowiadań o bohaterstwie chrześcijańskiem) celem utrwalenia na drodze cnoty. e) Zakończyć okres przypowieścią o robotnikach w winnicy.	*Materjał nauczania.* **Mówienie**, *jak w miesiącach styczniu, lutym i marcu. Zwrócić większą uwagę na zbiorowe i indywidualne układanie opowiadań, łatwych opisów i streszczeń, a w związku z tem na większe porządkowanie wypowiedzeń dzieci.* **Pisanie**, *jak w poprzednich miesiącach. Zwrócić baczniejszą uwagę na krótkie, samodzielne opowiadania i próby opisów: listy do osób bliskich i znajomych.* *Materjał ortogr., jak w poprzednich miesiącach. Prócz tego — przenoszenie wyrazów o zbiegu dwu spółgłosek (typy: cór-ka, miasto), użycie przecinka w zdaniu rozwiniętem oraz najprostszych przypadków użycia dwukropka.* **Czytanie**, *jak w miesiącach: styczniu, lutym i marcu. Przy omawianiu treści czytanek z podręcznika, książeczek (ew. pisemek), czytanych w szkole i w domu, zwrócić większą uwagę na wyodrębnianie postaci, zdarzeń i obrazów z nawiązywaniem ich treści do przeżyć dzieci, oraz na samodzielność w rymowaniu tekstów. W związku z mówieniem, pisaniem i czytaniem dalsze okolicznościowe wzbogacanie czynnego słownictwa dzieci, jak w poprzednich miesiącach. Z części gramatycznej dalsze praktyczne wyróżnianie przypadków rzeczownika, stopni przymiotnika i osób czasownika. Odróżnianie wyrazów odmiennych od nieodmiennych. Uczenie napamięć i wygłaszanie wierszy o treści związanej ze wskazanemi tematami.* *Z tematów ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu dalsze opowiadania na tle dzisiejszego zycia różnych okolic Polski, np. w Warszawie, w Krakowie itp. Opowiadania: sceny i obrazy z przeszłości Polski, związane z wybitnemi postaciami, jak Kościuszko, Dąbrowski, Marszałek Piłsudski na tle walki o niepodległość, odrodzenie naszego Państwa oraz najważniejsze zdarzenia bieżące z życia Polski. Legendy.*	*Materjał nauczania* **z geografji.** *3. Dalsze czytanie mapy politycznej.* *Przegląd linji granicznej Polski. Z jakimi sąsiadami Polska graniczy? Podział na województwa. Obliczanie długości według mapy. Notowanie poznanych rzek, miast oraz granic na mapie konturowej.* **Nauka o przyrodzie.** *Okolicznościowe wycieczki. Hodowle: gąsienic, owadów, kiełkowanie zboża, hodowla cebuli i ziemniaków na wodzie. W mieście, w szkole bez ogrodu, hodowla w skrzynkach: buraków, marchwi, kapusty w drugim roku ich życia. Zwierzęta, związane z pracą człowieka na roli i towarzyszące mu w polu: wrona (kawka lub gawron, zależnie od występowania w okolicy), dżdżownica i kret. Inne do wyboru, np. kuropatwa, zając, sowa, mysz polna, jastrząb. Obyczaje i odżywianie się tych zwierząt oraz związane z tem szczegóły budowy zewnętrznej. Stosunek tych zwierząt do gospodarki człowieka na roli.* *Na przykładzie wiśni, śliwy lub tarniny rozróżnianie w kwiecie: kielicha, korony, pręcików i słupka. Pierwsze rośliny kwitnące na łąkach. Zapylanie przez owady.*	*Materjał nauczania.* *1. Kombinacyjne ćwiczenia w dodawaniu, odejmowaniu, mnożeniu i dzieleniu w zakresie miljona; mnożenia i oba rodzaje dzielenia wyrażeń dwumianowanych. Związki między liczbami tych działań. Porównanie różnicowe (o ile więcej — o ile mniej) i porównanie ilorazowe (ile razy więcej — ile razy mniej).* *Dalsze prowadzenie książeczki oszczędn., notowanie wpływów i wydatków (w rubrykach.* *2. Geometrja, jak w marcu.* *3. Dalsza nauka o ułamkach z mianownikami 2, 4 i 8. Zamiana całości na połówki — i odwrotnie: całości i połówek na ćwiartki — i odwrotnie; całości połówek i ćwierci na części ósme i odwrotnie. Dodawanie i odejmowanie tych ułamków.* *4. Skala i plan. Plany w skali 1:10, 1:100 i 1.1000. Wyznaczanie położenia punktów na planie metodą rzutowania na oś. Kreślenie planów na papierze kratkowanym.* *5. Z pozycyjnego układu dziesiątkowego, jak w mies. marcu. Prócz tego jednostki miary pojemności: litr, hektolitr.* *Ćwiczenia praktyczne.*

Rysunki 2 godz. tyg.	**Zajęcia praktyczne** 4 godz. tyg.	**Śpiew** 2 godz. tyg. (pożądany podział na pół godziny.)	**Ćwiczenia cielesne** 2 godz. tyg. ponadto 10 min. ćw. codz.
Materjał nauczania. a) Ćwiczenia pomocnicze. Wycinanie i składanie form z papieru. Podpisywanie rysunków „wielkiemi" literami, nakładanie rysunków farbami, tworzenie farb pochodnych (3-ch). b) Rysunki z wyobraźni. Tematy z pracy ludzi dorosłych i z życia dzieci. c) Rysunki z pamięci a także z pokazu. Tematy: drzewa - wierzba gałązki z kwiatami. Ze zwierząt: krowa itp.	Progr. A. jak w styczniu. Progr. B. jak w marcu. Prócz tego: piszczałki i fujarki z wierzbiny i bzu dzikiego. Dalsze szycie, oraz naprawa zepsutych zabawek, jak w styczniu. Progr. C. jak w styczniu. Prócz tego: podlewanie kwiatów w ogrodzie szkolnym i na rabatach.	Materjał nauczania. 1. W związku z opracowywaniem pieśni, jak w marcu. 2. Wyuczenie nowej pieśni jednogłosowej (z ludowych lub marszowych), nadającej się do korelacji z nauką innych przedmiotów. Utrwalanie poznanych pieśni. Hymn Państwowy. 3. Opracowanie 2 - 4 łatwych kanonów, jako przygotowanie do wykonywania pieśni dwugłosowych.	Materjał nauczania. Z działu A. Zabawy i gry ruchowe. Zabawy ze śpiewem, zabawy taneczne o charakterze rekreacyjnym i ożywiającym. Dobór zabaw od upodobania dziatwy z pośród znanych. Przeplatanie zabaw — śpiewami, z zabawami orjentacyjnemi bieżnemi, rzutnemi i skocznemi. Z działu B. Ćwiczeń gimnastycznych — ćwiczenia porządkowe, kształtujące, koordynacyjne i stosowane, jak wyżej, wykonywane w formie bardziej ścisłej. Utrudnianie ćwiczeń przez zamykanie oczu. Marsze.
2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	4, 3, 2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.
Materjał nauczania. 1. Rysunek z pamięci i z pokazu. (Orjentacyjne przykłady tematów, np. gałązki drzew z pąkami i kwiatami). 2. Rysunek z wyobraźni. Ilustrowanie przygód podróżniczych, wojennych itp. (z przerabianych odpowiednich czytanek i pisemek.) 3. Ćwiczenia pomocnicze: dalsze wycinanie sylwet z papieru oraz tworzenie naklejanek. Podpisywanie rysunków, wykonywanie tytułów, ilustracyj itp. literami budowanemi z odcinków prostej i części kręgu. Rysowanie piórem.	Materjał nauczania. Z zakresu kultury życia codziennego. **Czystość** jak dotychczas: wietrzenie i czyszczenie z pyłu sali, okien i sprzętów (okien, o ile sala znajduje się na niskim parterze). Czyszczenie części metalowych; klamek, okuć a także łyżek, noży i widelców; mycie sprzętów drewnianych, malowanych olejno oraz czyszczenie odzieży na mokro; z wywabianiem plam (bez stosowania płynów łatwozapalnych) **Porządek**; planowe ustawianie sprzętów oraz przedmiotów w szafie i na półkach w szkole. B) Wstępne zajęcia rękodzielnicze. 1. Wykonywanie łatwych przedmiotów, związanych z pracą i życiem w szkole oraz zabawek, głównie z drzewa. Materjał zasadniczy, oraz narzędzia i przybory, jak w miesiącu wrześniu. Orjentacyjne przykłady tematów; przedmioty użytkowe i pomoce do nauki. Z drzewa; wielkanocne klekotki, klapacze i grzechotki, etykietki, kołeczki i drabinki do roślin kwiatowych. Ze słomy, rogożyny i sitowia; wycieraczki oraz przedmioty własnych pomysłów dzieci. Z tektury: Przygotowywanie plakatów higienicznych. 2. Łatwe cerowanie i łatanie pończoch i odzieży; w zastosowaniu do dziewcząt ponadto krojenie i obrębianie pieluszki i kaftanika dla niemowlęcia. C. Opieka nad roślinami wazonkowemi. Przygotowanie kwietnika klasowego.	Materjał nauczania. 1. Powtarzanie, jak w mies. poprzednich. 2. Nauczenie dwu dalszych pieśni, zależnie od wyboru nauczyciela, po myśli wskazówek marcowych. Ćwiczenia pomocnicze w związku z opracowywaniem i wykonywaniem pieśni, pisaniem nut i taktowaniem, jak uwagi marcowe. Celem wprowadzenia dziatwy w tonację piosenek, należy w tej klasie śpiewać w formie krótkiej melodji trójdźwięki majorowe I, IV i V stopnia w kolejnem następstwie z zakończeniem na tonice.	Materjał nauczania. Dział A. Zabawy i gry ruchowe. Zabawy ze śpiewem, zabawy taneczne o charakterze rekreacyjnym i ożywiającym. Dobór zabaw od upodobania dziatwy z pośród znanych. Przeplatanie śpiewami zabaw orjentacyjnyah, bieżnych, rzutnych i skocznych. Z działu B. Ćwiczeń gimnastycznych: ćwiczenia porządkowe, kształtujące, koordynacyjne i stosowane, jak wyżej — wykonywane w formie bardziej ścisłej. Utrudnianie ćwiczeń przez zamykanie oczu. Marsze.

Miesiące	Klasa Oddział	Religja 2 godz. tyg.	Język polski 7 godz. tyg.	Przyroda z geografją 4 godz. tyg.	Arytmetyka 4 godz. tyg.
Maj — Czerwiec	III.	Naterjał nauczania. Praktyki religijne, jak w styczniu. Materjał: Barwne opowiadania o Zesłaniu Ducha św. a w związku z całością nauki zrozumienia prawd, zawartych w Składzie Apostolskim. Ze świąt i obrzędów kościelnych: Zielone Świątki, Boże Ciało.	Materjał nauczania. Mówienie i pisanie, jak w styczniu. Materjał ortograficzny: kombinacja ćwiczeń z całości przerobionego materjału. Czytanie, jak w lutym i marcu. W związku z mówieniem, pisaniem i czytaniem, jak w marcu i kwietniu. Prócz tego powtórzenie praktycznego wyróżniania rzeczownika i liczby, przymiotnika, rodzaju liczby. Uczenie się napamięć i wygłaszanie krótkich wierszy o treści, związanej z tematami nauki tej klasy. Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu, jak w miesiącu kwietniu. Prócz tego: władze i urzędy, oraz życie i zajęcie naszego żołnierza w związku z życiem mieszkańców miast i miasteczek. Wycieczki.	*Materjał nauczania.* *Wiosna na wsi. Obserwacje drzew owocowych w czasie ich zakwitania. Zapylanie kwiatu przez pszczoły. Obserwacje powstawania owocu na jakiejkolwiek dostępnej roślinie.* *Kąpiele w rzece lub w stawie. Dodatnie strony kąpieli i niebezpieczeństwa.* *Materjał dla wsi. Najbliższe miasteczko lub miasto. Droga do miasta, odległość od wsi, różnice między wsią i miastem pod względem sposobów zabudowania dróg i zajęć mieszkańców.* *Najbliższa okolica. Wody stojące: staw lub jezioro; brzegi, wyspy, półwyspy i zatoki. Nierówności terenu: góra lub wzgórza. Rozróżnianie podnóża, zbocza, wierzchołka (zależnie od miejscowych warunków).* *Materjał dla miasta. Wiosna w mieście. Przebudzenie się owadów. Mucha domowa, przenoszenie zarazków, konieczność zabezpieczenia pożywienia przed muchami. Składanie jaj w mięsie przez muchę plujkę.* *Okolice miasta, okolice podmiejskie: sady, warzywniki, zaopatrywanie miasta w owoce i warzywa.* *Widnokrąg: zmiany krajobrazu w czasie marszu. Nierówności terenu: wzgórze lub góra: rozróżnianie podnóża, zbocza, wierzchołka (zależnie od miejscowych warunków).* *Wieś w pobliżu miasta. Różnica pomiędzy wsią a miastem pod względem sposobów zabudowania dróg i zajęć mieszkańców.*	Materjał nauczania. 1. Ważenie i odważanie jak wyżej. Mierzenie pojemności przy użyciu litra. Odpowiednie wyrażenia dwumianowane. Łatwiejsze obliczenia kalendarzowe i zegarowe. 2. Mierzenie i odmierzanie długości metrem i centymetrami. Próby oceny długości „na oko". Odpowiednie wyrażenia dwumianowane z metrami i centymetrami. Ćwiczenia w rozwiązywaniu łatwych zagadnień, wymagających kilku czynności rachunkowych. Powtarzanie i utrwalanie przerobionego materjału. Tabela mnożenia i dzielenia.
		2 godz. tyg.	7, 6, 5, 4 i 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	5, 4 lub 3 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjanta.	4, 3 lub 2 godz. tyg. zależ. od il. naucz. i zastosow. warjanta.
	IV.	Materjał nauczania. **Program szczegółowy.** Powtarzanie treści „małego katechizmu" i „małej historji biblijnej". Powtarzanie tego, co skupia się koło wyrazów: „Bóg", „religja", „objawienie", „Pismo św.", „Podania ustne", „wiara", „Kościół", „łaska", „Sakrament", „rzeczy ostateczne", „modlitwa", „dobry uczynek", „cnota", „grzech", „nałóg". Kończymy naukę o celu człowieka: znać Pana Boga — wielbić Go — służyć Mu, a przez to zbawić się. Pieśni kościelne i wiadomości liturgiczne zgodnie z okresami roku kościelnego. **Program ogólny,** jak we wrześniu.	*Materjał nauczania.* **Mówienie,** *jak w miesiącach poprzednich. Zwrócić uwagę na umiejętność poprawnego wypowiadania się w swobodnej rozmowie i w formie opowiadania.* **Pisanie,** *jak w miesiącach poprzednich. Z mat. ortograf. kombinacja wszystkich dotychczasowych ćwiczeń w zakresie programowym. Zwrócić uwagę na praktyczne opanowanie pisowni w zakresie wskazanym w materjale nauczania tj. na umiejętność napisania krótkiego i łatwego opowiadania, czyste, czytelne i kształtne pisanie z uwzględnieniem znaków przestankowych.* **Czytanie,** *głośne i ciche, do psychiki dziecka dostosowanych opowiadań, opisów, obrazków historycznych, podań, legend, bajek, baśni i odpowiednio dobranych wierszy z podręcznika. Omawianie treści czytanek (ew. pisemek) ze szczególnem uwzględnieniem postaci, zdarzeń i obrazów oraz nawiązywaniem treści czytanek do przeżyć dzieci. Stopniowe przyzwyczajanie do samodzielnego ujmowania treści czytanych tekstów oraz utrwalania umiejętności poprawnego, wyraźnego i płynnego czytania z uwzględnieniem przestankowania.* **Z części gramatycznej,** *przyswojenie wiadomości, wskazanych w materjale nauczania, tj. praktycznego rozróżniania i nazywania zdań wykrzyknikowych, rozróżniania i nazywania podmiotu i orzeczenia rozwiniętego i zasadniczego; wyróżniania liczebnika (bez podziału na grupy), przypadków rzeczownika, stopni przymiotnika i osób czasownika; odróżniania wyrazów odmiennych i nieodmiennych.* *Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu, jak w miesiącach marcu i kwietniu. Najważniejsze zdarzenia bieżące z życia Polski, ze znajomością kilku obrazów z życia dzisiejszej Polski, z uwzględnieniem czasów odzyskania niepodległości i życia Marszałka Józefa Piłsudskiego.*	Materjał nauczania. Dalsze hodowle, jak w kwietniu. **Materjał.** Pierwsze chwasty, zjawiające się na polach i w ogrodach. Ich rozróżnianie, obserwacje kwitnienia i owocowania. Szkodliwość chwastów. Bielinek kapustnik, jego przeobrażenia. Pszczoły, ich przeobrażenia i ustrój roju. Trzmiele, podobieństwo do pszczół, znaczenie dla zapylania roślin uprawnych. Chrabąszcz, sposób życia, przeobrażenia. Biedronki i mszyce. Wzajemny stosunek tych owadów. Ślimak, np. winniczek. Szkody wyrządzane przez niego w warzywniku i na łąkach. Rola ropuch w tępieniu ślimaków.	*Materjał nauczania.* *Ad 1, 2, 3, 4 i 5, jak w miesiącu kwietniu ze zwróceniem uwagi na sprawność w wykonywaniu działań na liczbach naturalnych w zakresie miljona, a także na wyrażeniach dwumianowanych, na znajomość i umiejętność dodawania i odejmowania ułamków o mianownikach 2, 4 i 8; na umiejętność rozpoznawania koła, prostokąta, kwadratu, prostych prostopadłych i prostych rownoległych; na rozumienie powiększenia i pomniejszenia rysunku w danej skali oraz na umiejętność stosowania nabytych wiadomości do zagadnień praktycznych, wymagających wykonania kilku czynności rachunkowych.* *Ćwiczenia praktyczne,*

Rysunki 2 godz. tyg.	**Zajęcia praktyczne** 4 godz. tyg.	**Śpiew** 2 godz. tyg. (pożądany podział na pół godziny.)	**Ćwiczenia cielesne** 2 godz. tyg. ponadto 10 min. ćw. codz.
Materjał nauczania. a) Jak wyżej. b) Rysunki z wyobraźni. Tematy: dalsze ilustracje scen z życia dzieci i ludzi dorosłych, oraz zajmujących opisów, podań, opowiadań i legend. c) Rysunki z pamięci a także z pokazu. Zapoznanie form geom.: prostokąta, trójkąta, kwadratu i koła. Zastosowanie tych form przy rysowaniu dobranych przedmiotów. (Rozróżnianie na przedmiotach kierunków: pionowego, poziomego i ukośnych).	Materjał nauczania. Progr. A. Utrwalanie nawyków higjenicznych z całego r. szk. Progr. B. Dalsze wykonywanie z różnych materjałów zabawek i przedmiotów, związanych z pracą i życiem szkoły. Przegląd całości prac z całego r. szk. Progr. C. jak w styczniu i kwietniu.	Materjał nauczania. 1. W związku z opracowywaniem pieśni, jak w miesiącach lutym i marcu. 2. Wyuczenie 3-ch nowych pieśni jednogłosowych (z religijnych, ludowych lub marszowych), korelujących z innemi przedmiotami nauczania, śpiewanych, jak z wyraźną wymową, poprawną rytmiką i czystą intonacją z zastosowaniem przynajmniej 3-ch odcieni dynamicznych: mf, p. i f. Utrwalanie poznanych pieśni. Hymn Państwowy. 3. Opracowywanie dalsze 2—3 łatwych kanonów dwugłosowych, jak w miesiącu kwietniu.	Materjał nauczania. Z działu A. Zabawy i gry ruchowe, jak w kwietniu. Z działu B. Ćwiczeń gimnastycznych — wszystkie rodzaje ćwiczeń t. j. porządkowe, kształtujące z ćwiczeniami kończyn górnych i dolnych, tułowia i szyji; koordynacyjne oraz stosowane jak poprzednio. Wycieczki z organizacją zabaw i gier na większych przestrzeniach, kąpiele itp. Gdzie warunki na to pozwolą. — Zabawy w wodzie (na głębokości do pasa), np. wskakiwanie do wody, biegi i skoki zajęcze w wodzie.
2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjantu.	4, 3, 2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjantu.	2 lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjantu.	2, lub 1 godz. tyg. zależnie od ilości naucz. i zastosowanego warjantu.
Materjał nauczania. *1. Rysunek z pamięci i z pokazu. Dalszy poobserwacyjny rysunek z pamięci i z pokazu przedmiotów użytkowych i tworów przyrody o zdecydowanych kształtach, z uwydatnieniem w rysunku zasadniczego kształtu całości i części; prawidłowego ich rozmieszczenia oraz różnic wielkości części. Nakładanie rysunków farbami, odpowiadającemi przedewszystkiem trzem zasadniczym barwom, występującym na przedmiotach. (Orjentacyjne przykłady tematów, jak dotychczas). Rysowanie gałązek drzew z liśćmi lub owocami.* *2. Rysunek z wyobraźni, obejmujący ilustrowanie odpowiednich scen z życia dzieci i ludzi, pewnych wydarzeń z danego środowiska, przygód podróżniczych lub wojennych, jak dotychczas.* *3. Ćwiczenia pomocnicze, jak w miesiącu kwietniu.*	Materjał nauczania. A. Zajęcia z zakresu kultury życia codziennego. B. Wstępne zajęcia rękodzielnicze. W dalszym ciągu wykonywanie łatwych przedmiotów, związanych z pracą i życiem w szkole oraz zabawek, głównie z drzewa. 1. Orjentacyjne przykłady tematów: przedmioty użytkowe i pomoce do nauki. Z drzewa: młyny, łódki, pajace i zwierzęta, pomysłu dziatwy. Ze słomy: rogożyny, sitowia i tektury jak w miesiącu kwietniu. Prócz tego okolicznościowa naprawa książek (podręczników szkolnych i z bibljoteki klasowej). 2. Łatwe cerowanie i łatanie pończoch i odzieży, jak dotychczas. C. Dalsza opieka nad roślinami wazonkowemi oraz pielęgnacja klasowego kwietnika (o ile można go przy szkole założyć.	*Materjał nauczania.* *1. Powtarzanie cenniejszych pieśni tegorocznych oraz z poprzednich klas, jak dotychczas.* *2. Dalsze nauczenie dwu ewentualnie i trzech pieśni (tak by w ciągu roku szk. opracować ich conajmniej 15) dwugłosowych, przeważnie łatwiejszych, jak w poprzednich miesiącach. Mogą być i pieśni jednogłosowe, (np. „Pierwsza Brygada" w układzie jednogłosowym). Wszystkie jednak winne być śpiewane z wyraźną wymową, poprawną rytmiką, czystą intonacją, z zastosowaniem urozmaiconego cieniowania oraz koniecznych zmian tempa.* *Ćwiczenia pomocnicze niezbędne do poprawnego wykonania opracowywanych pieśni stosować należy okolicznościowo i w miarę potrzeby. Należą tu rozpoznania słuchowe rodzajów taktu, z dodaniem sześciomiaru i przedtaktu, taktowanie, rozróżnianie charakterystycznych rytmów, śpiewanie gamy majorowej w skali rozszerzonej, głównych trójdźwięków majorowych, minorowego na stopniu pierwszym, oraz odtwarzanie poszczególnych tonów trójdźwięku majorowego na stopniu pierwszym ze stopniem ósmym. W końcu dalsze wprowadzanie pisma nutowego na pięciolinjach w zakresie gamy C-major z uwzględnieniem sposobu wyrażania wartości rytmicznych (półnuty, ćwierćnuty, ósemki i odpowiednich pauz — powinno być stałem uzupełnieniem materjału nauczania z tego przedmiotu.*	Materjał nauczania. Z działu A. Zabawy i gry ruchowe, jak w kwietniu. Z działu B. Ćwiczeń gimnastycznych — wszystkie rodzaje ćwiczeń tj. porządkowe, kształtujące z ćwiczeniami kończyn górnych i dolnych tułowia i szyji: koordynacyjne oraz stosowane, jak poprzednio. Wycieczki z organizacją zabaw i gier na większych przestrzeniach. Kąpiele itp. Gdzie warunki na to pozwolą — zabawy w wodzie (na głębokości do pasa), np. wskakiwanie do wody, biegi i skoki zajęcze w wodzie.